

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Markus Rand

**EESTI ÄRIÜHINGUTE RAHAVOOGUDE ANALÜÜS ENNE
JA PÄRAST EUROOPA LIIDU KEHTESTATUD
SANKTSIOONE VENEMAALE**

Lõputöö

Juhendaja:

Kaide Tammel, PhD

Tallinn 2024

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2024
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Eesti äriühingute rahavoogude analüüs enne ja pärast Euroopa Liidu kehtestatud sanktsioone Venemaale</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: „<i>Estonian Businesses Cash Flow Analysis Before and After the Sanctions Imposed by European Union on Russia</i>“</p> <p>Lühikokkuvõte: Lõputöö on koostatud eesti keeles ja koosneb 53 leheküljest. Lõputöös on kasutatud 62 allikat. Lõputöö on aktuaalne, sest sanktsioonide efektiivsuse suurendamiseks on kasulik teada, kuidas sanktsioonid Eesti äriühingute rahavoogusid mõjutavad ning milliseid möödahiilimise võimalusi kasutada võidakse. Uurimisprobleem on püstitatud küsimusena, kuidas on sanktsioonid mõjutanud Eesti äriühingute rahavoogusid? Lõputöö eesmärk on välja selgitada Eesti äriühingute rahavood enne ja pärast EL-i kehtestatud sanktsioone Venemaale ning teha järeldused võimaliku sanktsioonidest kõrvalehoidmise kohta.</p> <p>Töö teoreetilises osas antakse ülevaade Euroopa Liidu sanktsioonide olemusest, kehtestamisest, efektiivsusest ning mõjudest rahavoogudele ja kaubandusele. Teises peatükis tutvustatakse töö uurimismetoodikat. Lisaks kaardistatakse ja analüüsitakse rahavoogude muutusi ning tehakse analüüsi põhjal järeldused ja kokkuvõtted ning ettepanekud edasisteks töödeks.</p> <p>Töö tulemusena tõi autor välja riigid, mida kõige suurema tõenäosusega kasutatakse vahendajatena, et sanktsioonidest kõrvalehoida. Soovituseks tõi autor välja, et tulevikus võiks uurida kaubandusvoogude muutusi riskiriikidega ning siduda tööd omavahel, et jõuda kindlale järeldusele, milliseid riigid on sanktsioonidest kõrvalehoidmise kaasaitajad.</p> <p>Lisad: CD, DVD jms</p> <p>Võtmesõnad: sanktsioonid, rahavood, import, eksport, Venemaa</p> <p>Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>sanctions, cash flows, import, export, Russia</i></p> <p>Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu</p> <p>Töö autor: Markus Rand</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemiale tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p> <p>Allkiri: Kommentaar (soovi korral):</p> <p>Vastab lõputöö nõuetele Juhendaja: Kaide Tammel allkirjastatud digitaalselt</p> <p>Kaitsmisele lubatud Kolledži direktor: Kerly Randle allkirjastatud digitaalselt</p>	

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. EUROOPA LIIDU SANKTSIOONID	8
1.1. Sanktsioonide olemus ja klassifikatsioon	8
1.2. Sanktsioonide kehtestamine ja efektiivsus	12
1.2.1. Sanktsioonide mõju rahavoogudele	14
1.2.2. Sanktsioonide mõju kaubandusele	17
2. EESTI ÄRIÜHINGUTE RAHAVOOGUDE MUUTUSTE ANALÜÜS	21
2.1. Uurimismetoodika, valim ja protsess	21
2.2. Eesti äriühingute rahavoogude seosed riskiriikide ja Venemaa vahel	23
2.2.1. Piiriüleste maksete mahtude korrelatsioonanalüüs	26
2.2.2. Piiriüleste laekumiste mahtude korrelatsioonanalüüs	30
2.3. Analüüsi tulemused ja järeldused	32
KOKKUVÕTE	40
SUMMARY	42
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	43
Lisa. Riskiriigid ning analüüside koefitsiendid	51

SISSEJUHATUS

Venemaa alustas Ukraina vastu täiemahulist sõda 24. veebruaril 2022 (ERR, 2022a). Päev hiljem 25.02.2022 tegi Eesti Vabariigi Valitsus erakorralise pressikonverentsi, kus peaminister Kaja Kallas mõistis sellise sõjalise rünnaku teise riigi vastu hukka ning andis teada, et Ukrainat ei jäeta üksi ja üritatakse aidata nii sõjaliselt, poliitiliselt kui ka praktilise abiga. Kaja Kallas mainis lisaks Euroopa Liidu (edaspidi EL) erakorralist ülemkogu arutelu, kus jõuti järeldusele, et Venemaale tuleb kehtestada kõige karmimad sanktsioonid, et selline sõjategevus lõppeks. Sanktsioonidel on kaks efekti, millest üks on heidutav ja teine nõrgestav efekt, mille käigus üritatakse ründava riigi majandust nõrgestada ja takistada sõjategevuse rahastamist. (Vabariigi Valitsus, 2022) Euroopa Ülemkogu (2024) võttis viimati 23.02.2024 vastu juba kolmeteistkümnenda sanktsioonide paketi, mille eesmärk on tugevdada kehtivaid EL kaubandus- ja finantssanktsioone.

LHV, Swedbank ja SEB hakkasid pärast sõja algust piirama makseid Venemaaga ja Valgevenega. Swedbank lõpetas maksed Venemaale ja Valgevenesse juba 20. aprillil 2022 ning Venemaalt ja Valgevenest saabunud maksed kanti pärast 6. maid 2022 tagasi makse saatjatele. SEB pank lõpetas makseteenused Venemaaga 1. juunist. LHV-s piirati Venemaale minevaid makseid 2022. aasta märtsi lõpust ja laekuvate maksete osas rakendatakse jooksvaid piiranguid. LHV-s ei saanud märtsi lõpust teha maksekorraldusi ka Valgevene pankadesse. (ERR, 2022b)

Lõputöö teema **aktuaalsust** näitab Rahapesu Andmebüroo (edaspidi RAB) uuring, mis toob välja, et piiriüleste maksete maht ja eksport riikidesse, mida seostatakse sanktsioonidest hoidumisega on kasvanud. Sellega seoses on Eestist väljaminevate piiriüleste maksete maht suurenenud Armeeniaga, Aserbaidžaaniga, Austraaliaga, Austriaga, Bulgaariaga, Egiptusega, Gruusiaga, Ghanaga, Jerseyga, Jordaaniaga, Kasahstaniga, Türgiga ja Usbekistaniga. Laekuvate maksete hulk on suurenenud Araabia Ühendemiraatidest (edaspidi UAE), Bulgaariast, Hiinast, Küprosel, Liibanonist, Luksemburgist ja Türgist. Osaliselt on rahavoogude muutus selgitatav arvestades kaubavoogude muutust, kuid osa eelnevatest riikidest on kajastatud rahvusvahelises

meedias kui sanktsioonidest kõrvalehoidmisele kaasaaitajaid. Lisaks on kirjutatud, et sõja algusest kuni 30.06.2022 on tehtud RAB-le 545 rahvusvahelise sanktsiooni teadet, millest 30 teate puhul tuvastati finantssanktsiooni rikkumine. RAB on tõdenud, et kuigi piiriülesed maksed on kasvanud riikidega, mille osas eksisteerib sanktsioonidest kõrvalehoidmise oht, siis saadetud teated ei ole näidanud seda, et kaubavood on muutunud eesmärgiga hoiduda ebaseaduslikult sanktsioonidest. (Rahapesu Andmehüüroo, 2022b, lk 3–7)

Teema **aktuaalsust** toetab asjaolu, et *Financial Crimes Enforcement Network* ja *U.S. Department of Commerce's Bureau of Industry and Security* koostasid finantstrendide analüüsi, mille käigus uuriti rahavoogude ja kaupade liikumist pärast sanktsioonide kehtestamist Venemaale. Uuringu käigus selgus, et osa Ameerika Ühendriikide (edaspidi USA) äriühinguid tegid otse tehinguid Venemaa ettevõtetega. Lisaks leiti, et mõningatel juhtudel kasutasid USA äriühingud vahendajatena teistes riikides tegutsevaid äriühinguid, kuid lõpptarnijaks olid Venemaa äriühingud. Samuti ostavad vahendajad USA äriühingutelt kaupu, et need edasi eksportida Venemaale. Vahendajad asusid peamiselt Hiinas, Hong Kongis, Belgias, Saksamaal, Singapuris, Türgis, UAE-s ja Ühendkuningriigis. Uuringus on kirjutatud, et vahendajad UAE-s importisid kaupa Hiinast, Lõuna Koreast ja USA-st Venemaale läbi kolmandate riikide. Näitena on väljatoodud, et üks vahendaja UAE-s soetas elektroonikat Venemaa ettevõtete nimel äriühingutelt, mis asusid Aserbaidžaanis, Briti Neitsisaartel, Eestis, Kasahstanis, Kõrgõzstanis ja Serbias. Uuringu käigus tuvastati, et osa UAE vahendajatest omasid pangakontosid Hong Kongis ja Venemaa maksis neile müüdüd kaupade eest. Äriühingud Hiinas, Hong Kongis, Türgis, UAE-s, Ühendkuningriigis, Kanadas, Singapuris ja Küprosel tarnivad tõenäoliselt kõige enam tundlikke kaupasad Venemaale. (Financial Crimes Enforcement Network, 2023, pp. 1–6)

Võrreldes 2022. aasta veebruari ja 2023. aasta veebruari Eesti eksporti on märgata järsku kasvu Aasia riikidesse. Kasahstani on eksport kasvanud 857,96%, Kõrgõzstani 14 146,56%, Armeeniasse 1352,25% ja Usbekistani 122,30%. (Statistikaamet, 2023) Äripäevas kirjutati Eesti äriühingust, kes varustab Venemaad keelatud kiipidega, mida kasutatakse raketi südadena. Artiklis on väljatoodud, et enne sanktsioone eksportis Eesti äriühing mikroelektroonikat otse Venemaale, kuid pärast Vene-Ukraina sõja algust eksport

Venemaale asendus ekspordi kasvuga Kasahstani, kuhu viidi mikrokiipe 153 000 euro väärtuses. (Mereminskaya, 2023)

Lõputöid, mis oleks kirjutatud ajavahemikul 2022-2023. aastal sarnasest teemast, on väga vähe. Aastal 2023 on Kristina Parts (2023) kaitsnud lõputöö teemal „Sanktsioonide mõju puidutööstusele Eestis“, milles kirjutas Vene-Ukraina sõjast ja kehtestatud sanktsioonide olemusest ja mõjust ning sellest, kuidas kehtestatud sanktsioonid mõjutavad Eesti puidutööstusettevõtete kasumlikkust. Lisaks on samal aastal kaitsnud Veronika Talalajeva (2023) lõputöö majandussanktsioonide rakendamisel tekkinud probleemidest ja võimalikest lahendustest Narva maantee tollipunkti näitel, milles kirjeldas majandussanktsioonide olemust, eesmärki ja sanktsioonide kehtestamise protsessi ning seda, millised kitsaskohad on tekkinud sanktsioonide kehtestamisel Narva piiripunktis. Tartu Ülikoolis on Jekaterina Jakovleva (2023) kirjutanud bakalaureusetöö Vene-Ukraina sõja mõjudest Eesti ettevõtete äritegevusele, milles on käsitletud veidi ka sanktsioonide mõju äritegevusele. Rahavoogude muutuse teemat on peamiselt käsitletud ja analüüsinud Rahapesu Andmebüroo (2022a; 2022b). Eeltoodust tulenevalt on käesolev töö **uudne**, sest varasemalt pole kordagi lõputööde raames uuritud EL kehtestatud sanktsioonide mõju Eesti äriühingute rahavoogude muutustele.

Eelnevast lähtuvalt on lõputöö uurimisprobleem, kuidas on sanktsioonid mõjutanud Eesti äriühingute rahavoogusid?

Lõputöö raames on uurimisprobleemi täpsustamiseks koostatud uurimisküsimused:

1. Milline on EL-i kehtestatud sanktsioonide olemus?
2. Millistest riikidest on suurenenud maksete mahud Eesti äriühingutega pärast EL-i kehtestatud sanktsioone Venemaale?

Lõputöö eesmärk on välja selgitada Eesti äriühingute rahavood enne ja pärast EL-i kehtestatud sanktsioone Venemaale ning teha järeldused võimaliku sanktsioonidest kõrvalehoidmise kohta. Eesmärgi täitmiseks püstitati uurimisülesanded:

1. Analüüsida EL-i sanktsioonide olemust ja mõju.
2. Analüüsida Eesti äriühingute rahavoogusid.

3. Kaardistada Eesti äriühingute rahavoogude muutused pärast sanktsioonide kehtestamist.
4. Hinnata Eesti äriühingute rahavoogude muutuste seost Venemaa ja teiste riikide vahel pärast sanktsioonide kehtestamist.
5. Teooria ja analüüsi tulemusel jõuda järeldusele, millised rahavood on kõige suurema tõenäosusega seotud Venemaaga.

Lõputöös kasutatakse kvantitatiivset uurimismetoodikat, mis mõõdab ja testib muutujaid, et väljendada mustreid, korrelatsioone või põhjuslikke seoseid (Leavy, 2017, p. 9). Eesmärgiks on saada ülevaade ja kirjeldus Eesti äriühingute maksete trendide muutusest ja põhjustest (Draper, 2004, p. 643). Lõputöös kasutatakse ettekavatsetud valimit, mis võimaldab töö autoril kasutada lõputöö teoreetilist osa ja oma teadmisi valimi moodustamisel, et saavutada töö eesmärk ja vastata uurimisküsimustele (Saunders, *et al.*, 2009, p. 237). Valim moodustatakse sissejuhatuses ja teoorias esile kerkinud riskiriikidest, mis võivad olla sanktsioonidest kõrvalehoidmise kaasaitajad. Uuringus kasutatakse Eesti Pangalt avalduse alusel saadud Eesti äriühingute piiriüleste maksete ja laekumiste statistikat ajavahemikul 2013–2023.

Lõputöö on jagatud kaheks peatükiks, mis omakorda jaguneb alapeatükkideks. Teoreetilises peatükis antakse ülevaade EL-i sanktsioonide olemusest, kehtestamisest, efektiivsusest ning mõjudest rahavoogudele ja kaubandusele. Lõputöö teine peatükk algab uurimismetoodika tutvustamisega. Seejärel analüüsitakse ja kaardistatakse Eesti äriühingute rahavoogude muutused enne ja pärast sanktsioone. Lisaks hinnatakse Eesti äriühingute rahavoogude muutuste seost Venemaa ja teiste riikide vahel pärast sanktsioonide kehtestamist. Teise peatüki lõpus tehakse järeldused, kuidas kehtestatud sanktsioonid on rahavoogusid mõjutanud ning millistest riikidest pärinevad rahavood võivad olla kõige enam seotud Venemaaga.

1. EUROOPA LIIDU SANKTSIOONID

1.1. Sanktsioonide olemus ja klassifikatsioon

Majandussanktsioone on rakendatud esimest korda aastal 432 eKr, millal Ateena sanktsioneeris Megara linna. Sanktsioonide kehtestamise põhjuseks oli orjade varastamine Ateenast ja pühade piirialade kündmine. Sanktsiooni eesmärgiks oli keelata Megara kaupmeestel kasutada Ateena sadamaid ja turgusid, kuid sanktsioonid avaldasid hoopis vastupidist mõju. Ateena pani Megara kauplejad olukorda, kus nad pidid paluma sõjalist abi Spartalt, mille tulemusel Ateena kaotas Peloponnesose sõja. (Zeynal, 2019, p. 90) Esmakordselt ajaloos kehtestatud majandussanktsioonid olid küll algselt efektiivsed, kuid lõpuks omasid vastupidist mõju sellele, mida Ateena linn üritas saavutada.

Alles 20. sajandil hakati majandussanktsiooni meetmeid pidama võimsaks vahendiks, mille abil jõustada rahvusvahelisi norme (Gordon, 2019, p. 3). Sanktsioonide kuldajastuks on peetud aastat 2019, millal USA kehtestas majandussanktsioone 6 500 sihtmärgile vähemalt 19 riigis, hõlmates 60 erinevat sanktsiooniprogrammi (Ahn, 2019, p. 126).

Rahvusvahelised sanktsioonid on suunatud riigi poliitilise režiimi, organisatsiooni või isiku vastu, et taastada või säilitada rahu. Rahvusvaheliste sanktsioonidega üritatakse ennetada konflikte ja säilitada julgeolek, ning toetada õigusriigi põhimõtteid ja inimõigusi. Rahvusvahelisi sanktsioone kehtestavad ÜRO ja Euroopa Liit või mõni muu rahvusvaheline organisatsioon. (Põdramägi, 2015, lk 1)

Sanktsioonide kehtestamisel kirjutatakse tavaliselt saatjast (ingl k *sender*) ja sihtmärgist (ingl k *target*). Lisaks kasutakse väljendit agent, kelleks on riigid või isikud, kes on sanktsioonidega seotud. Tavaliselt on saatjad ja sihtmärgid omavahel seotud mõne sidemevõrgustikuga ehk lingiga, milleks võib-olla nii sotsiaalne, majanduslik või poliitiline seos. (Joshi & Mahmud, 2018, p. 52)

Sanktsioonid on mehhanismid, mille kaudu üks agent rakendab karistusmeetmeid mõne teise agendi suhtes, kes on jätnud soovitud toimingud või korrektuurid ellu viimata (Joshi & Mahmud, 2018, p. 52). Galtung (1967, p. 379) on tõlgendanud sanktsioone kui tegevust,

mis on alustatud ühe või mitme riigi poolt (saatjad) ja on suunatud ühe või mitme riigi vastu (vastuvõtjad), ning eesmärgiks on karistada vastuvõtjat, jättes sihtriigi ilma kaubast ja/või mõjutada kuuletuma saatjate normidele. Sarnasele järeldusele on jõudnud ka Pala (2021, p. 242), kes on kirjutanud, et majandussanktsioonid mõjutavad sanktsioneeritud riigi majandust tervikuna, ning eesmärgiks on vähendada kaubandust, et sundida teist riiki muutma oma poliitilist käitumist. Kui eelnevad autorid rõhutasid sanktsioonide eesmärgina teise riigi karistamist või kaubanduse vähendamist, siis Chugh (2022) on seadnud sanktsioonide kehtestamise esmaseks eesmärgiks halva käitumise ära hoidmise. Eesmärgi saavutamiseks rakendatakse sihtriigile majanduslikke karistusi, millega loodetakse suunata riiki oma käitumist muutma (Chugh, 2022).

Sanktsioone saab jagada kaheks liigiks: ühe- ja mitmepoolseteks. **Ühepoolsed sanktsioonid** on need, kus saatja tegutseb üksi, et sanktsioneerida sihtmärki. Ühepoolsete sanktsioonide kehtestamisel mängib olulist rolli agentide asukoht. Isegi kui saatja võib-olla ebasoodsas olukorras, kus tema RKP (rahvamajanduse koguprodukt) või majandusturu suurus on väiksem kui sihtriigis, siis ühepoolisel sanktsioonil võib siiski olla märkimisväärne mõju, sest saatja riik toimis algselt sillana, mis pakkus sihtmärgile ühendust teiste riikide või kaubandusteedega. **Mitmepoolsed sanktsioonid** on need, kus saatja paneb kokku sanktsioonide koalitsiooni, et kustutada mitu linki sihtriigiga. Mitmepoolsed sanktsioonid saavad olla tõhusad ainult sellisel juhul, kui saatja suudab sanktsiooni koalitsiooni veenda sihtmärgiga linke katkestama. (Joshi & Mahmud, 2018, pp. 53-54)

Vastavalt majanduskirjandusele sõltub kaubandusembargoga mõjutatud sihtmärgi heaolu sellest, kui palju embargoga halvenevad selle sihtmärgi kaubandustingimused ülejäänud maailmaga. Mida suurem on kaubanduse osa, mida embargo mõjutab, seda suurem osa on riigi kaubandustingimuste halvenemisel. Sellepärast eeldatakse, et mitmepoolsed sanktsioonid, kus suur hulk kaubanduspartnereid või potentsiaalseid kaubanduspartnereid liitub sanktsiooni koalitsiooniga, on majandusliku kahju tekitamisel ühepoolsetest sanktsioonidest tõhusamad. Mitmepoolsete sanktsioonide puhul muutub sihtriigil palju kulukamaks leida alternatiivseid turge või impordiallikaid. (Kaempfer & Lowenberg, 1999,

p. 38) Hufbauer ja kaasautorid (2007, lk 162) on kirjutanud, et majanduslanguse ja poliitilise muutumisvalmiduse vahel on nõrk positiivne korrelatsioon. Soovitud poliitiliste muudatuste saavutamisel on leitud märkimisväärne tõendus, et mitmepoolsed sanktsioonid ei pruugi olla tõhusamad ja võib-olla on isegi vähem efektiivsed kui ühepoolsed sanktsioonid (Kaempfer & Lowenberg, 1999, p. 39). Eeltoodust võib järeldada, et sihtmärgi majanduse halvenemine ei too alati kaasa poliitilist muutust, mida on näha ka Vene-Ukraina sõja näitel.

Sanktsioone võib lisaks jagada ka pika- ja lühiajalisteks, kuid seda vastavalt sellele, millist mõju sanktsioonid avaldanud on. **Lühiajaliste** sanktsioonidega katkestatakse või kustutatakse olemasolevaid linke või suhteid agentide vahel ning eesmärgiks on olemasolevate suhete muutmine või katkestamine, mitte uute loomine. Seevastu **pikaajalisi** sanktsioone peetakse sellisteks, mille ajendiks ei ole ainult olemasolevate linkide katkestamine, vaid ka võimalus luua uusi suhteid, millega kaasnevad mitmed kulud. See periood hõlmab nii olemasolevate suhete katkestamist kui ka uute suhete loomist, nt teiste agentidega. Pikaajalised sanktsioonid on oma sisult osaliselt ka lühiajalised sanktsioonid. (Joshi & Mahmud, 2018, p. 54)

Rahvusvahelisi sanktsioone saab kategoriseerida majanduslikeks ja mittemajanduslikeks sanktsioonideks. Majanduslikud sanktsioonid jagunevad kaubandussanktsioonideks ja finantssanktsioonideks. (Põdramägi, 2015, lk 1) Majandussanktsioonid üldiselt suurendavad sihtmärgi kulutusi kapitali soetamiseks ning lisaks suurendavad äritegevuse maksumust (Selden, 2010, p. 93). Kaubandussanktsioonid piiravad eksportimist ja importimist teatud kaupadega, nt militaarvarustus, kütus, elektroonika. Finantssanktsioonid külmutavad rahalisi vahendeid ja majandusressursse ning lisaks keelustavad ülekandeid ja investeeringuid. Finantssanktsioone kehtestatakse konkreetsete isikute, rühmituste või ettevõtete suhtes. (Põdramägi, 2015, lk 1-2) Mittemajanduslikud sanktsioonid jagunevad (Põdramägi, 2015, lk 2):

1. Diplomaatilised sanktsioonid ehk sihtmärgiga koostöö peatamine;
2. Spordi- ja kultuurisanktsioonid;
3. Liikumissanktsioonid ehk sissesõidupiiirangud.

Diplomaatiliste sanktsioonide käigus katkestatakse diplomaatilised suhted sihtmärgiga ehk peatatakse suhtlus ning lisaks toimub EL-i liikmesriikide diplomaatiliste esindajate tagasikutsumine (Euroopa Ülemkogu, 2023a). Spordi- ja kultuurisanktsioonid isoleerivad sihtmärgi, piirates osalemist rahvusvahelistel võistlustel, mis hõlmab meetmeid nagu ürituste boikoteerimine ja võistlustelt väljajätmine (Sanction Scanner, 2022). Liikumissanktsioonid (ingl k *travel bans*) piiravad isikute liikumist, kes on seotud režiimi või rühmadega, kelle käitumist rahvusvaheline üldsus peab vastuvõetamatuks (Home Office, 2022, p. 5).

Sanktsiooniliigina käsitletakse eraldi ka suunatud sanktsioone ehk nutikaid sanktsioone (ingl k *smart sanctions*), millega saab rakendada eelnevalt mainitud majandussanktsioone (State Secretariat for Economic Affairs, 2017; Gordon, 2019, p. 5). Suunatud sanktsioone saab kasutada mitut erinevat moodi (Biersteker, 2010, p. 100):

1. Üksikisikute, ettevõtete ja organisatsioonide vastu;
2. Spetsiifilise majandussektori vastu;
3. Üksiku riigi piirkonna vastu.

Suunatud sanktsioone saab kasutada erinevate eesmärkide täitmiseks, alates üksikisikute jälitamisest õiguslikule vastutusele võtmiseks, et peatada massiline inimõiguste rikkumine kuni rahulepingute tingimuste jõustamiseni ja terrorismi rahastamise vastu võitlemiseni (Biersteker, 2010, p. 100).

Suunatud sanktsioone rakendati esimest korda aastal 1992, et eraldada ja survestada Liibüat üle andma isikud, keda kahtlustati Pan Ami rünnakus (Biersteker, 2010, p. 99). Viimase kahekümne aasta jooksul on suunatud majandussanktsioonide arengu eesmärk olnud pingete vähendamine. Pealtnäha on suunatud sanktsioonide meetod efektiivne ja kõrvalmõjudest säästev, kuid tegelikkus on vastupidine. Suunatud sanktsioonid on olnud küll sihitud, kuid sihtmärkide hulka võib kuuluda riigi finantssektor, juurdepääs kütusele ja elektrile, ekspordile ja impordile, mida sanktsioneeritud riik vajab oma infrastruktuuri toimimiseks ja inimeste rahuldamiseks. (Gordon, 2019, pp. 3-9) Eeltoodust tulenevalt on suunatud sanktsioonide mõju olnud kaheldav ja tekitanud humanitaarküsimusi.

Eelnevat kokku võttes on sanktsioonidest väljakujunenud populaarne karistusmeetod, et mõjutada teist riiki käituma vastavalt kehtestatud rahvusvahelistel reeglitele ja normidele. Aja jooksul on tekkinud mitmeid erinevaid sanktsiooniliike, millega saab mõjutada teise riigi kindlaid valdkondi.

1.2. Sanktsioonide kehtestamine ja efektiivsus

Sanktsioonid ehk piiravad meetmed on EL-i olulised vahendid, et tagada ühine välis- ja julgeolekupoliitika (Euroopa Ülemkogu, 2023b). EL-i poolt kehtestatud sanktsioonid on Eesti jaoks rahvusvahelised sanktsioonid, mida reguleerib rahvusvahelise sanktsiooni seadus. Rahvusvahelise sanktsiooni eesmärk on toetada rahu säilimist või taastamist, rahvusvahelist julgeolekut, demokraatia ja õigusriigi põhimõtet ning rahvusvahelist õigust (Rahvusvahelise sanktsiooni seadus, 2019).

EL võib kehtestada sanktsioone olukordades, mis on vastuolus EL-i eesmärkide ja väärtustega. Nendeks tegevusteks võivad olla, näiteks terrorism, tuumarelvade levikuga seotud tegevus, inimõiguste rikkumine, välisriigi territooriumi annekteerimine, suveräänse riigi tahtlik destabiliseerimine, küberründed jms. (Euroopa Ülemkogu, 2023a)

EL-i kehtestatud sanktsioonid on välispoliitilised vahendid, mis kehtivad oma olemuselt ka EL-i välistes riikides, kuid ainult EL-i jurisdiktsioonides. Teisisõnu EL-i kehtestatud sanktsioonid seovad ennast EL-i kodanike, liiduriikide ja ettevõtetega. (Euroopa Komisjon, 2023)

Sanktsioonide kehtestamisel on olulisel kohal efektiivsus ja tulemuste saavutamine võimalikult odavalt. Selle eelduseks on, et sanktsioneeriv osapool on majanduslikult heal järjel. Tänapäeval ei ole sellise kriteeriumi saavutamine lihtne, sest riigid sõltuvad rahvusvahelisest kaubandusest. Sanktsioonide kehtestamisega pannakse ohtu kauba eksport ja riigid peavad leidma võimaluse, kuidas see ümber kujundada. (Pala, 2021, p. 246)

Majandussanktsioonid võivad olla efektiivsed, aga ka ebaefektiivsed, mille käigus sanktsioonid on sihtriigi jaoks hoopis kasulikud vastavalt sellele, kuidas ja mida on sanktsioneeritud ning millist poliitilist käitumist üritatakse mõjutada. Isegi kui

sanktsioonide kehtestamine mõjutab oluliselt sihtriigi majanduskulusid, ei tähenda see seda, et sihtriik muudab ka oma poliitilist käitumist. (Selden, 2010, pp. 97)

Traditsiooniliselt on kõige levinum probleem sanktsioonide kehtestamisel kolmandate riikide olemasolu, kes on valmis sanktsioneeritud riigi kaotatud kaubanduspotentsiaali asendama. Ajaloo jooksul on selliseid juhtumeid palju tuvastatud ja selliseid kolmandaid riike on hakatud kutsuma mustadeks rüütliteks (ingl k *black knights*). Aastal 2015 kehtestas USA sanktsioonid Iraani Islamivabariigi vastu, mis nõrgendas riigi valuutat, mille pärast hakkas Iraani Islamivabariik kasutama hoopis Türgi liiri ja kulda, mis võimaldas kaubelda vähemalt osaliselt oma toornaftaga. (Pala, 2021, p. 250)

EL on seisukohal, et sanktsioone rakendades tuleb olla nutikas ja sanktsioonid peavad olema sihitud ja eesmärgiga. Sanktsioonide rakendamisel peab jälgima, et sihtriigis ei kannataks üleliia elanikkond. Lisaks ei tohi sanktsioonid olla sellised, mille võimalikud tagajärjed oleksid vastuolus sanktsiooni kehtestamise eesmärgiga. (Meissner, 2023, p. 3)

USA, EL, Ühendkuningriik, Austraalia ja Jaapan kehtestasid sanktsioonid Venemaale ning samuti Venemaad toetanud separatlikele piirkondadele, nagu nt Donetskis Rahvavabariigile ja Luhanski Rahvavabariigile (Alavi, 2022, p. 1313). EL-i kehtestatud sanktsioonide eesmärk on nõrgendada Venemaa majanduslikku olukorda, mistõttu Venemaa ilma kriitilise tähtsusega tehnoloogiast ja üldistest turgudest, mis piirab märkimisväärselt Venemaa võimet sõda pidada (Euroopa Ülemkogu, 2023c). Teisisõnu on piiravate meetmete eesmärgiks isoleerida Venemaad võimalikult palju teistest riikidest, kuni majanduslikult ei suudeta sõjamasinat rahastada, mille tulemusel sõda lõppeks.

Eelnevalt kirjutatud seisukohtadest ja hoiakutest tulenevalt on EL kehtestanud ajavahemikul 23.02.2022–23.02.2024 kokku kolmteist sanktsioonipaketti. Sanktsioonipakettidega on jäetud Venemaa ja Valgevene pangad SWIFT süsteemist välja, keelatud tehinguid Venemaa ja Valgevene pankadega, keelatud väärtpaberitega ja krüptovaradega kauplemine ning külmutatud isikute varasid. (Euroopa Komisjon, 2024)

EL-i kehtestatud sanktsioonid Venemaa vastu on kõige ulatuslikumad (Meissner, 2023, p. 3). EL-i sanktsioonide mõju Venemaa loodenurgas asuvatele äriühingutele oli negatiivne.

Üle 71% äriühingutest kannatas sanktsioonide pärast juba 2022. aasta esimeses pooles. Äriühingute arengu indikaatorid olid aastal 2022 oluliselt madalamad kui eelneval aastal. (Lukin, *et al.*, 2023, p. 156)

RAB on analüüsinud rahavoogude muutusi Venemaa ja Valgevene suunal ning on tuvastanud, et pärast sõda on rahavood vähenenud. Rahavoogude järsk vähenemine sõja esimestel kuudel oli ootuspärane arvestades mitmete sanktsioonipakettide jõustumist. Analüüsi käigus on lisaks tuvastatud, et sanktsioonidel on olnud mõju nii kaubavoogudele kui ka nendega seotud piiriülestele maksetele. (Rahapesu Andmebüroo, 2022a)

1.2.1. Sanktsioonide mõju rahavoogudele

Lääne finantssanktsioonid on oluliselt laienenud, piirates Venemaa suurimate pankade ning mitmete ettevõtete juurdepääsu rahvusvahelistele turgudele. Sanktsioonid on samuti külmutanud suure osa Venemaa Keskpangale kuuluvatest välisvaluuta reservidest. Mitmete Vene pankade väljajätmine rahvusvahelisest maksete ülekandesüsteemist SWIFT on teinud keeruliseks rahvusvaheliste maksete tegemise Venemaa ja teiste riikide vahel. (Heli, 2022, lk 6) Venemaa pankade ja ettevõtete väljajätmine rahvusvahelistest finants- ja kapitaliturgudest on muutnud Vene äriühingute kapitali kaasamise ja nende rahastamise raskemaks, mis on põhjustanud investeringute ja majanduskasvu vähenemise (Shukurulaevna, 2023, p. 2).

Vene-Ukraina sõja tulemusel lõpetasid suuremad Lääne maksekaartide ettevõtted Visa ja Mastercard tegevuse Venemaal. Venemaal välja antud kaardid muutusid väljaspool riiki kasutuskõlbmatuks, piirates oluliselt välismaal tehtavaid oste. Pärast Krimmi annekteerimist aastal 2014 on Venemaa aktiivselt arendanud oma siseriikliku maksekaardisüsteemi nimega „MIR“. MIR maksesüsteemi kasutatakse laialdaselt Venemaal, kuid selle kasutamine välisriikides on piiratud. Septembri keskel aastal 2022 aktsepteeriti MIR-kaarte üheksas välisriigis: Armeenia, Valgevene, Kasahstan, Kõrgõzstan, Lõuna-Korea, Tadžikistan, Türgi, Usbekistan ja Vietnam. Venemaa eesmärgiks oli MIR kaarte aktsepteerivate riikide arv viia aastaks 2023 kuni 35 riigini. Kaardisüsteemi

arvestades, et see võib kaasa tuua liituvate pankade SWIFT süsteemist välja jätmisega. (Srinivas, 2022, lk 2)

Teise võimalusena võib Venemaa kasutada Hiina loodud CIPS süsteemi, mis hõlbustaks rahvusvaheliste tehingute tegemist. Jaanuaris 2022 oli CIPS süsteemiga ühinenud 1280 isikut 103 erinevast riigist, sh üksteist välismaa panka, kelle hulka kuuluvad ka suured pangad Ameerika Ühendriikidest ja teistest arenenud riikidest. Aastal 2021 töötles CIPS süsteem miljoneid tehinguid koguväärtuses umbes 12,7 triljonit dollarit. CIPS ja SPFS süsteemide olemasolu võimaldab seotud kasutajatel suhelda Venemaa pankadega isegi juhul, kui need pangad on SWIFT-st lahti ühendatud. (Cipriani, *et al.*, 2023, p. 49)

Kolmanda võimalusena saab Venemaa varjata oma raha päritolu sularahas arveldades. Lisaks on võimalik kasutada ka vahetuskaubandust. Sularahas arveldamine ja sularaha transportimine ühest riigist teise võib varjata sularaha päritolu, nt Põhja-Korea transportis sularaha oma saatkondadele ja diplomaatidele ning ka nende perekonnaliikmetele. Lisaks transportis Põhja-Korea sularaha ka varifirmadele ja väiksematele pankadele, kellel polnud ressursi täielikult uurida sularaha päritolu. Sularaha pangakontole panemise eesmärk oli saada ligipääs rahvusvahelisele maksete süsteemile. (Erport & Fadlon, 2023, p. 98)

Kesk-Aasia pangad omavad sageli suhteid Vene finantsinstitutsioonidega ning nad sõltuvad piiriülestest tehingutest, kaubanduse rahastamisest ja korrespondentpangandusest Vene pankadega. Korrespondentpanganduse suhted hõlbustavad rahvusvahelisi tehinguid, võimaldades ühe riigi pankadel saada juurdepääs finantsteenustele ja sooritada tehinguid teiste valuutadega läbi korrespondentpankade välisjurisdiktsioonides. Vene pangad on traditsiooniliselt mänginud olulist rolli korrespondentpankadena Kesk-Aasia pankadele. Nüüd, kui Vene pangad on sanktsioonide objektiks, väheneb korrespondentpanganduse suhtlemine Kesk-Aasia pankadega, mille tulemusel väheneb pankade ligipääs rahvusvahelisele finantsteenustele ja piiriülestele tehingutele. Vene pangad on olnud oluline rahastamisallikas Kesk-Aasia pankadele, pakkudes laene, krediidiine ja kaubandusfinantseerimise võimalusi. Kesk-Aasia pangad võivad otsida uusi korrespondentpangandussuhteid ja rahastamisallikaid, nt koostöövõimaluste arendamine

teiste riikide pankadega ning tugevdada sidemeid rahvusvaheliste finantsinstitutsioonidega. (Shukurulaevna, 2023, p. 3)

Saksamaa kodupangad vähendavad laenuandmist sanktsioneeritud riikidele, samas kui nende välismaised filiaalid väljaspool Saksamaad suurendavad laenuandmist. Mõnel juhul tuleb see sellest, et filiaalide asukohariigid ei ole ise kehtestanud sanktsioone. Siiski suurendavad isegi Saksamaa panga filiaalid sanktsioonide kehtestamisel laenu andmist, kui nende asukohariigid on sanktsioone kehtestanud, kuid puuduvad piisavad vahendid ja institutsioonid, kes peaksid jälgima ja karistama sanktsiooni rikkumiste eest. Lisaks ei ole osa institutsioone nõus kehtestama poliitika, mis koormavad panku keeruliste ja kulukate hoolsuskohustuste, dokumentatsiooni ja aruande nõuetega. Suure tõenäosusega omavad sellistes asukohariikides asuvad pangad konkurentsieelist laenude väljastamisel sanktsioneeritud riikidesse. (Efing, *et al.*, 2023, pp. 4417-4420) Teisisõnu kasutavad Saksamaa pangad teadlikult ära jurisdiktsioone, mis ei suuda tõkestada sanktsioonide rikkumist ja teenivad selle võrra kasumit.

Saksamaa pankade filiaalide asukohariikideks on Küpros, Guernsey, Iraan, Jersey, Malta, Mauritius, Pakistan, Filipiinid ja Venemaa, mis on mittekoostöövalmis jurisdiktsioonidena lisatud riikide nimekirja, kes ei vasta FATF standarditele (Efing, *et al.*, 2023, p. 4429). FATF standarditele mittevastamine tähendab, et riikides ei ole piisvalt tõhusad ja järjekindlad meetmed, et võidelda rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu ning tagada rahvusvaheliste finantsüsteemide usaldusväarsus ja läbipaistvus.

1.2.2. Sanktsioonide mõju kaubandusele

Lääneriikide kehtestatud majandussanktsioonid Venemaa vastu ei ole suutnud peatada sõda ega takistada rünnakuid Ukraina tsiviilelanikkonna vastu. Küll aga on sanktsioonid muutnud keeruliseks Venemaa sõja juhtimise ja vähendanud võimet kasutada suurt ülekaalu sõjalises jõus ja sõjatehnikas väiksema, ent otsusekindlama ja ressursirikkama Ukraina vastu. Sanktsioonid on kaasa aidanud Venemaa impordi järsule vähenemisele, sundinud Vene sõjaväge ja tööstust hankima kallimalt ja vähem efektiivselt varustust nii kodu- kui ka välismaalt ning hakanud aeglaselt avaldama survet Venemaa rahandusele. Venemaa

jõupingutused sanktsioonidest mööda hiilimiseks on toonud ainult väiksemahulisi edu saavutamisi kaupade ümbersuunamisel Lähis-Ida ja Aasia riikide kaudu ning teinud Venemaa tugevalt sõltuvaks Hiina turust. Aja jooksul hakkavad sanktsioonid Venemaal üha enam koormama majandust ja kahjustama võimet jätkata sõjategevust. (Schott, 2023, p. 1)

EL-i kaubandussanktsioonid Venemaale on kestnud üle kahe aasta, kuid Venemaa import on taastunud sarnasele tasemele sõjajärelsete näitajatega. Sanktsioneeritud kaupadega tehingud peaaegu ei toimu. Ekspordimahud nende kaupade osas, mis ei ole sanktsioneeritud on jõuliselt kasvanud, nt 2023. aasta novembris müüs EL Venemaale 2,7 miljardi USA dollari eest kaupasad. Kaubandussanktsioonide tulemusel on Hiina hakanud sanktsioneeritud kaupasad Venemaale müüma, kuid lisaks on kasvanud kaubavood ka Armeenia, Aserbaidžani, Kasahstani, Kõrgõzstani, Moldova, Tadžikistani, Usbekistani ja Valgevenega (SRÜ riigid). Suurte lennukite müük Armeenias Venemaale kasvas 2023. aasta augustis 12 miljoni USA dollari ulatuses. Juunis 2023 kasvas Kõrgõzstanist Venemaale eksporditud puur-freespinkide maht 77 korda ehk 29 miljoni dollari võrra. Gruusiasse hakati 2023. aasta juulis järsku importima jahte ning Usbekistanis kasvas kloraadi ja elektrivalgustuse import. Lisaks on järsult kasvanud Serbiast kuul- ja rullaagrite ning kõrgtehnoloogiliste kaupade (ingl k *Common High Priority Items*) eksport Venemaale. Kõrgtehnoloogilisteks kaupadeks võivad olla nt tiibraketid, helikopterid ja muu sõjatehnika. (Astrov, *et al.*, 2024, pp. 14–19)

Eeltoodule lisaks on sarnasele tulemuseni jõudnud ka Heli (2023, pp. 13-14), kes on uurinud nii kõrge prioriteediga kui ka mitme otstarbega kaupade ekspordi Venemaale. Kõrge prioriteediga kaupade eksport EL-st Venemaale vähenes 2023. aasta esimesel poolel 97% võrreldes 2021. aasta esimese poolega. Samal ajal kasvas samade kaupade eksport EL-st SRÜ riikidesse aga 145% võrreldes 2023. aasta esimest poolt ja 2021. aasta esimest poolt. Eeldades, et kõik SRÜ riikidesse eksporditud kaubad reeksporditi edasi Venemaale, siis oleks EL-i kaupade eksport Venemaale vähenenud 40% võrreldes 2023. aasta esimest poolt ja 2021. aasta esimest poolt. Kuigi see on väga ebatõenäoline, et kõik SRÜ-sse eksporditud kaubad on reeksporditud Venemaale, siis probleemiks on asjaolu, et SRÜ-st Venemaale kõrge prioriteediga sõjatehnika eksport kasvas 17 korda võrreldes 2023. aasta esimest poolt

2021. aasta esimese poolega. Sarnaselt kõrge prioriteediga kaupadele vähenes ka mitme otstarbega kaupade eksport EL-st Venemaale 82% võrreldes 2023. aasta esimest poolt 2021. aasta esimese poolega. Samal ajal kasvas EL-i eksport SRÜ riikidesse 68% ning SRÜ riikide eksport Venemaale kasvas mitmekordselt. Kokkuvõttes on Venemaa leidnud võimaluse hoiduda Lääneriikide sanktsioonidest kasutades teisi riike vahendajatena, kelleks võivad olla nii SRÜ riigid kui ka Albaania, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Horvaatia, Kreeka, Kosovo, Moldova, Montenegro, Põhja-Makedoonia, Rumeenia, Serbia, Sloveenia ja Türgi (SEE riigid). Sellegipoolest on nende riikide osa Venemaa impordist suhteliselt väike ning pigem on Venemaa turu asendanud Hiina, kes oma kaupad sh sanktsioneeritud kaupad nütüd Venemaale ekspordib. (Heli, 2023, pp. 13–16)

EL-i ja Ühendkuningriigi kehtestatud kaubandussanktsioonide tulemusel vähenes sanktsioneeritud kauba eksport Venemaale 80%, kuid samal ajal kasvas sanktsioneeritud kaupade eksport Armeeniasse, Kasahstani ja Kõrgõzstani 30%. Sanktsioneeritud kaubad olid uuringus luksuskaubad, relvad, mootorid ja pumbad, lennukid ja nende osad, metall, navigatsiooniriistad ning lisaks arvestati kaubakoodidega, mida võidakse kasutada tollideklaratsioonides valesti klassifitseerides, et vältida kaupade tuvastamist. Pärast kaubandussanktsioone vähenes algselt ka Türgi eksport Venemaale, kuid 2022. aasta aprilliks olid kaubavood taastunud ning väga järsult kasvas sanktsioneeritud kaupade eksport Armeeniasse, Kasahstani, Kõrgõzstani ja Gruusiasse. Samal ajal on kasvanud ka eksport Kasahstanist, Kõrgõzstanist, Armeeniasse ja Gruusiast Venemaale, mis viitab sellele, et kaubad suunatakse läbi nende riikide Venemaale. (Chupilkin, *et al.*, 2023, pp. 1–8) Võttes eeltoodu kokku, siis kasutatakse ära Venemaa naaberriike eesmärgiga hoida kõrvale majandussanktsioonidest ning ekspordida Venemaale sanktsioneeritud kaupad.

Lisaks sanktsioneeritud kaupade ekspordile Venemaale on probleemiks ka Venemaa kõrvalehoidmine impordikeeldudest. Selleks, et Venemaa saaks ekspordida oma kaupad (nt raud, teras, toornafta, kivisüsi) EL-i, segatakse, rafineeritakse või töödeldakse neid kaupad kolmandates riikides, mille eesmärgiks on varjata nende kaupade päritoluriiki enne eksportimist. (Taran, 2022, p. 7) Sarnasele järeldusele on jõutud ka Venemaa kulla osas, mida suure tõenäosusega müüdi pärast konflikti algust. Kuld on EL-i poolt

sanktsioneeritud, kuid selle päritolu saab varjata. Suure tõenäosusega ostsid kulda UAE või Hiina, kes saavad kulla algset päritolu varjata seda näiteks ümber sulatades, misjärel saavad kolmandad riigid kulda edasi müüa. (Bioletta & Botti, 2023, pp. 142-149)

Kaubandussanktsioonidest kõrvalehoidmiseks on tekkinud uus ideelahendus ajutisele probleemile – tume laevastik (ingl k *dark fleet*). Tumeda laevastiku abil transporditakse Venemaa naftat ülejäänud maailma, mis lisaks sanktsioonidest kõrvalehoidmisele võimaldab Venemaal müüa naftat ilma G7 hinnalaest kinni pidamata. Tume laevastik on saanud oma nime selle järgi, et nad lülitavad välja AIS-süsteemi või manipuleerivad oma signaaliga. AIS-süsteem võimaldab laevadel olla teadlikud teiste laevade asukohtadest ja kavandatud marsruutidest, kuid kui laevastik oma AIS-süsteemi välja lülitab, kaob see võimalus, mis tekitab väga suure meresõiduohu. Sellise tegevuse eesmärk on varjata erinevate laevastike vahelist kaupade üleandmist ning segunemist, mille käigus Venemaalt pärit nafta või muu sanktsioneeritud kaup müüakse teisele laevale edasi. Tumeda laevastiku omandistruktuur on kujundatud väga keeruliseks, mistõttu on keeruline tuvastada ettevõtete taga olevaid isikuid sh potentsiaalseid sanktsioneeritud isikuid. Omandistruktuuri anonüümsuse jaoks kasutavad meretranspordiga tegelevad ettevõtted nt UAE-sse loodud ettevõtteid. (Skedsmo, 2023, pp. 29–55)

2. EESTI ÄRIÜHINGUTE RAHAVOOGUDE MUUTUSTE ANALÜÜS

2.1. Uurimismetoodika, valim ja protsess

Lõputöö eesmärk on välja selgitada Eesti äriühingute rahavoogude muutus pärast EL-i kehtestatud sanktsioone Venemaale ning teha järeldused võimaliku sanktsioonidest kõrvalehoidmise kohta. Selles peatükis kirjeldatakse lõputöö andmete kogumise ja analüüsimise meetodeid ning valimit.

Lõputöö eesmärgi täitmiseks kasutatakse kvantitatiivset uurimismeetodit, mille käigus kogutakse ja kasutatakse andmeid, mis on numbrilises vormis (Hanson & Grimmer, 2007, p. 61). Kvantitatiivne meetod valiti, sest see võimaldab tõestada, ümber lükata või toetada olemasolevaid teooriaid. Seda tüüpi uurimismeetod hõlmab muutujate mõõtmist ja nende vaheliste suhete testimist, et tuvastada mustreid, korrelatsioone või põhjuslikke seoseid. (Leavy, 2017, p. 9) Lisaks võimaldab meetod teha üldistusi laiemale populatsioonile põhinedes valimi tulemusel (Swanson & Holton, 2005, p. 30).

Töös kasutatakse sekundaarandmeid, mis tähendab, et vajalikud andmed on kellegi teise poolt kogutud (Johnston, 2014, p. 619). Metoodikas kasutatakse algupärase andmetena Eesti Panga kogutud Eesti äriühingute makstavate ja laekuvate piiriüleste maksete mahte ajavahemikul 2013–2023. Selline ajavahemik valiti, sest välismõjud rahavoogudele aastal 2013 puudusid ning aastal 2014 Venemaa annekteeris Krimmi poolsaare. Andmete saamiseks esitati Eesti Pangale avaldus ning allkirjastati konfidentsiaalsete andmete kokkulepe ja leping.

Populatsiooni ehk üldkogumisse kuuluvad kõikide Eesti äriühingute piiriüleste laekumiste ja maksete mahud, millest moodustatakse valim. Lõputöös kasutatakse ettekavatsetud valimit, mis võimaldab töö autoril kasutada oma teadmisi valimi moodustamisel, et saavutada töö eesmärk ja vastata uurimisküsimustele (Saunders, *et al.*, 2009, p. 237). Valimi moodustamisel analüüsitakse vaid neid Eesti äriühingute piiriüleste laekumiste ja maksete mahtusid, mis on autori hinnangul ning teoreetilises osas esile kerkinud

riskiriikidega seotud (vt lisa). Riskiriigid on kõige rohkem seotud Venemaa pankadega, maksesüsteemidega, piiriüleste maksetega ja sanktsioneeritud kaupade ekspordiga ja impordiga.

Andmeanalüüsimetodina rakendatakse kirjeldavat statistikat ning kvantitatiivset korrelatsioonanalüüsi. Andmete analüüsimiseks kasutatakse *Microsoft Excelit*. Kirjeldava statistikaga saab andmeid organiseerida, kokku võtta ja esitleda informatiivsel viisil. Esimeses osas koostatakse kirjeldava statistikaga tabeleid ja jooniseid, mille eesmärgiks on andmete organiseerimine ja üldiste mustrite kajastamine. (Lind, *et al.*, 2012, pp. 6-58)

Lõputöö üheks uurimisülesandeks on hinnata Eesti äriühingute rahavoogude muutuste seost valitud muutujatega, mis jagatakse kahte gruppi (O'Dwyer & Bernauer, 2014, p. 50):

- Sõltuvad muutujad – muutujad, mille muutust soovitakse selgitada.
- Sõltumatud muutujad – muutujad, mis aitavad selgitada sõltuvate muutujate muutusi.

Selles lõputöös kasutatavad muutujad on väljatoodud tabelis 1. Lõputöös soovitakse välja selgitada, kuidas Eesti äriühingute rahavood on riskiriikidega muutunud ning seda aitab selgitada Eesti äriühingute maksete mahtude muutus Venemaaga, mille põhjal saab teha lisaks järeldusi selle kohta, millistest riskiriikidest on rahavood kõige suurema tõenäosusega seotud Venemaaga ning sanktsioonide rikkumisega.

Tabel 1. Korrelatsioonanalüüsis kasutatud muutujad (autori koostatud)

Sõltuvad muutujad	Sõltumatu muutuja
Eesti äriühingute maksete mahud riskiriikidega	Eesti äriühingute maksete mahud Venemaaga

Teises osas koostatakse Pearsoni korrelatsioonanalüüs, millega hinnatakse muutujate vahelisi seoseid. Pearsoni korrelatsiooni kasutatakse, kui mõlemad muutujad on numbrilised. (Saunders, *et al.*, 2009, p. 460) Eesti Pangalt saadud andmed maksete mahtude kohta on numbrilised.

Lõputöös uuritakse Eesti äriühingute rahavoogude seost Venemaa ning riskiriikide vahel. Korrelatsioonanalüüsiga saadakse korrelatsioonikoefitsient tähisega r , millega hinnatakse lineaarse seose tugevust muutujate vahel. Korrelatsioonikoefitsient jääb alati vahemikku -1 kuni 1 . Positiivne korrelatsioon ehk $r > 0$ näitab seda, et kui ühe muutuja väärtused suurenevad, siis suurenevad ka teise näitaja muutused. Negatiivne korrelatsioon ehk $r < 0$ näitab seda, et kui ühe muutuja väärtused suurenevad, siis teise muutuja omad vähenevad. Muutujate vahelisi seoseid hinnatakse korrelatsioonikoefitsiendi absoluutväärtuse järgi nõrk või puuduv seos kuni väga tugev seos (vt tabel 2). (Saunders, *et al.*, 2009, p. 459) Korrelatsioonanalüüsi jaoks kasutatakse *Microsoft Exceli* tööriistapaketi lisandmooduli *Analysis ToolPaki* funktsiooni „Data Analysis“, kus valitakse analüüsi tööriistana „Correlation“.

Tabel 2. Korrelatsiooni skaala (Asuero, *et al.*, 2006, p. 47; autori koostatud)

Korrelatsioonikoefitsient	Seose tugevus
0,90 kuni 1,00	Väga tugev
0,70 kuni 0,89	Tugev
0,50 kuni 0,69	Keskmine
0,30 kuni 0,49	Madal
0,00 kuni 0,29	Nõrk või puudub

Korrelatsioonikoefitsiendid näitavad seda, millised on riskiriikide ja Venemaa rahavoogude mahtude seosed. Analüüsi tulemused esitatakse lisas riskiriikide järgi, mis annab ülevaate muutujate omavahelistest korrelatsioonikoefitsientidest. Korrelatsioonanalüüsi tulemused koondatakse kokku ning koostatakse kokkuvõtte eesmärgi täitmiseks, mis on aluseks uurimisküsimuste ja -ülesannete täitmiseks.

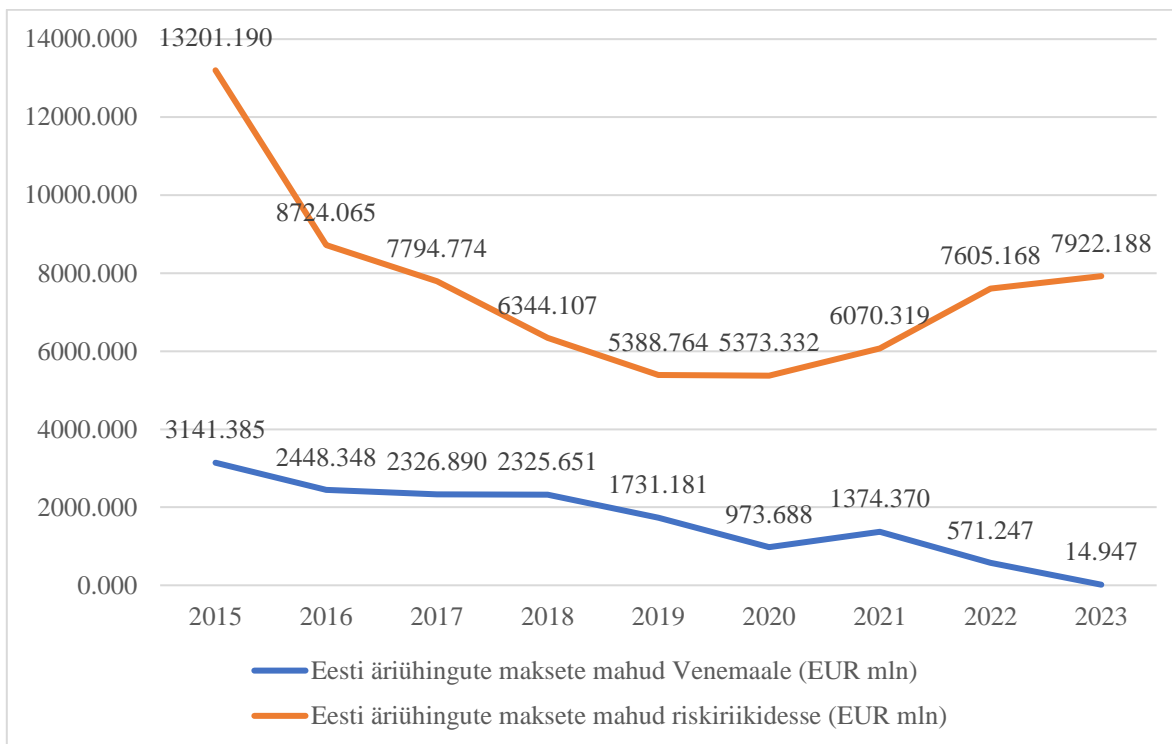
2.2. Eesti äriühingute rahavoogude seosed riskiriikide ja Venemaa vahel

Selles alapeatükis analüüsitakse statistiliste meetoditega Eesti Pangalt saadud andmete omavahelisi seoseid ning koostatakse kirjeldav statistika rahavoogude muutuste kohta. Töö

käigus analüüsitakse Eesti äriühingute rahavoogude muutusi ning Venemaa ja riskiriikide vaheliste rahavoogude seoseid.

Eesti Pangalt saadud andmed Eesti äriühingute piiriüleste maksete ja laekumiste mahtude kohta ajavahemikul 2013–2023 on konfidentsiaalsed eriti riskiriikidega. Maksete ja laekumiste mahud Venemaaga pole konfidentsiaalsed alates 2015. aastast, mistõttu on järgnevad joonised alates aastast 2015. Riskiriikidega on maksete mahud kokku liidetud, et lõputöös poleks võimalik tuvastada kindla riskiriigi maksete mahtu.

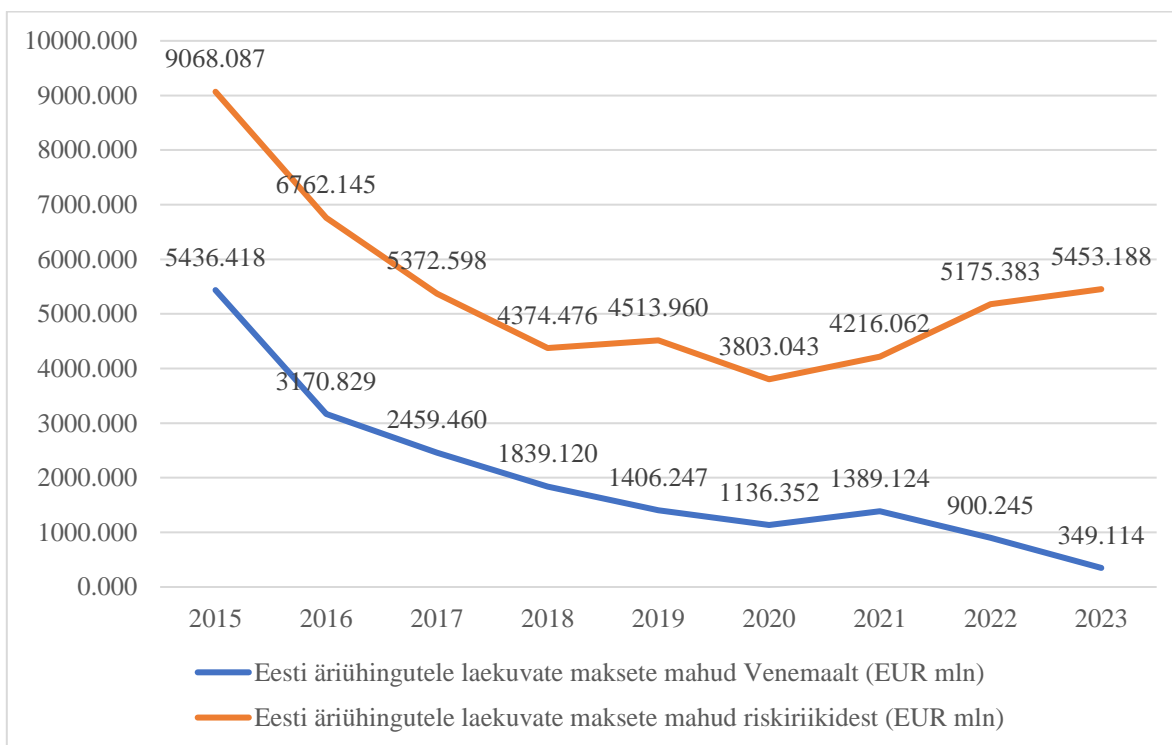
Eesti Pangalt saadud andmetest (vt joonis 1, lk 25) on näha, et alates aastast 2015 on Eesti äriühingute maksete mahud nii Venemaa kui ka riskiriikidega üldises langustrendis kuni aastani 2020. Aastast 2015 kuni aastani 2020 on Eesti äriühingute rahavood riskiriikidesse vähenenud 59,3% ning rahavood Venemaale 68,91%. Esimene muutus langustrendis on toimunud aastal 2021 kui rahavood riskiriikidesse ja Venemaale kasvasid, mille suure tõenäosusega põhjustas ülemaailmne Covid-19 pandeemia. Alates aastast 2022 kuni aastani 2023 on näha Venemaa ja riskiriikide rahavoogude muutustes negatiivne seos ehk Eesti äriühingute rahavood riskiriikidega on alates aastast 2022 olnud kasvutrendis ja Venemaaga langustrendis. Eesti äriühingute rahavood riskiriikidega on kasvanud alates aastast 2021 kuni 2023 *ca* 30,51% ning rahavood Venemaaga on vähenenud 98,91%. Eesti äriühingute rahavoogude vähenemine Venemaaga aastast 2022 kuni aastani 2023 on seotud peamiselt EL-i kehtestatud sanktsioonidega ning Eestis olevate pankade otsustega lõpetada koostöö ja maksete lubamine Venemaale (vt lk 4 ja 14). Maksete mahtude suurenemine võib olla seotud uute tehingupartnerite leidmisega, kuid lisaks sellele on tuvastatud asjaolu, et läbi riskiriikide imporditakse Eestisse sanktsioneeritud kaupsid, mille päritolu varjatakse või muudetakse (vt lk 13 ja 19-20). Analüüsist nähtub, et Eesti äriühingute rahavood riskiriikidesse viitavad osaliselt sanktsioneeritud kaupade soetamisele ning sanktsioonide rikkumisele.

Joonis 1. Eesti äriühingute maksete mahud Venemaale ja riskiriikidesse (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

Sarnaselt Eesti äriühingute maksete mahtudele on langustrendis olnud ka Venemaalt laekuvate maksete mahud alates aastast 2015 kuni aastani 2020, v.a riskiriikide puhul aasta 2019, mil rahavood kasvasid (vt joonis 2, lk 26). Eesti äriühingutele laekuvad rahavood on vähenenud alates 2015 kuni 2022 riskiriikidega 58,06% ning Venemaaga 79,1%. Aastal 2021 on toimunud muutus laekuvate rahavoogude langustrendis ning vähenes kasv riskiriikidest, mille on suure tõenäosusega põhjustanud Covid-19 pandeemia. Alates aastast 2022 kuni aastani 2023 on Venemaa ja riskiriikide vahel negatiivne seos ehk laekumised Venemaalt on vähenenud ja riskiriikidest kasvanud. Rahavood Eesti äriühingutele on kasvanud alates aastast 2021 kuni aastani 2023 riskiriikidega 29,34% ning Venemaaga vähenenud 61,22%. Eesti äriühingutele laekuvad maksed Venemaalt on vähenenud eelkõige EL-i kehtestatud sanktsioonide pärast ning Eestis asuvate pankade otsusest lõpetada koostöö Venemaa pankadega (vt lk 4 ja 14). Laekuvad rahavood riskiriikidest võivad olla seotud uute äripartnerite leidmisega ja kauba müümise ehk ekspordiga riskiriikidesse (vt lk 5). Samas on tõenäoline, et riskiriigid on tehinguahelas vahendajad, kes kauba omakorda

Venemaale edasi ekspordivad ning sellisel moel sanktsioonidest kõrvale hoiduvad (vt lk 4-5 ja 18-19).

Joonis 2. Eesti äriühingutele laekuvate maksete mahud Venemaaga ja riskiriikidega (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

Ajavahemikul 2015–2020 on Eesti äriühingute rahavood olnud langustrendis nii Venemaa kui riskiriikidega, kuid alates aastast 2022 kuni aastani 2023 on tekkinud riskiriikide ja Venemaa rahavoogude vahel negatiivne seos (vt joonis 1 ja 2). Negatiivne seos ja järsk rahavoogude kasv riskiriikidega viitab sellele, et riskiriigid on suure tõenäosusega kaubandusahelas vahendajad. Vahendajate varjus tõenäoliselt tegutsevad Venemaa äriühingud, kes on loonud välismaa pankadesse kontod (vt lk 14-16).

2.2.1. Piiriüleste maksete mahtude korrelatsioonanalüüs

Järgnevalt analüüsitakse esmalt Eesti äriühingute piiriüleste maksete mahtusid Venemaa ja riskiriikidega läbi korrelatsioonikoefitsientide ning seejärel piiriüleste laekumiste mahtusid (vt ptk 2.2.2). Korrelatsioonanalüüsi jaoks on kasutatud Eesti Pangalt saadud andmeid

ajavahemikul 2022-2023, sest Vene-Ukraina täiemahuline sõda algas aastal 2022, misjärel EL kehtestas esimese sanktsioonipaketi Venemaale (vt lk 4).

Korrelatsioonikoefitsientide kajastamiseks on koostatud tabelid, mille juures antakse korrelatsioonidele hinnangud vastavalt tabel 1 (vt lk 22) väljatoodud vahemikele. Korrelatsioonikoefitsientide analüüsimisel keskendutakse vaid madalale ja sellest tugevamatele seostele. Korrelatsioonanalüüsi tulemused on järjestatud vastavalt tulemusele: nõrga või puuduva seosega koefitsiendid; madala ja sellest tugevama positiivse seosega koefitsiendid ning madala ja sellest tugevama negatiivse seosega koefitsiendid.

Tabel 3. Maksete mahtude nõrga või puuduva positiivse seosega korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	AE	MD	EG	SI	CY	MT	LB	KR	HR	LU	VN
RU	0,25	0,24	0,15	0,13	0,10	0,07	0,04	0,03	0,01	0,01	0,01

Positiivsed seosed näitavad seda, et Eesti äriühingute rahavoogude vähenemine Venemaale on kaasa toonud rahavoogude vähenemise ka riskiriikidega. Horvaatia, Luksemburgi ja Vietnami puhul on seos olnud puuduv (0,01), sest rahavood pole kahe aasta jooksul eriliselt muutunud. Lõuna-Korea, Liibanoni ja Malta nõrk seos tuleneb asjaolust, et kahe aasta jooksul maksete mahud eriliselt muutunud pole. Malta maksete mahtudel on huvitav muster, kus vahepeal kuude lõikes rahavood hüppeliselt kasvavad mitme miljoni võrra. Küprose, Sloveenia ja Egiptuse seosed on nõrgad ning maksete mahud on kahe aasta jooksul vähenenud. Eeltoodud riskiriikide maksete mahud on jäänud tavapäraseks ning sanktsioonide mõju on olnud minimaalne. Moldova (0,24) ja Araabia Ühendemiraatide (0,25) seos on nõrk, sest maksete mahud olid küll langustrendis, kuid osadel kuudel on hüppeliselt mahud kasvanud. (vt tabel 3)

Tabel 4. Maksete mahtude nõrga või puuduva negatiivse seosega korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	PK	GG	VG	TR	AL	LK	JE
RU	-0,05	-0,09	-0,10	-0,10	-0,11	-0,11	-0,15

Puuduva või nõrga negatiivse seosega riskiriike on kokku 14, mille pärast ei mahu need ühte tabelisse ning mille jaoks on tehtud lisaks tabelile 4 ka tabel 5.

Tabel 5. Maksete mahtude nõrga või puuduva negatiivse seosega korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	TJ	GR	RO	ME	NG	MK	JO
RU	-0,16	-0,18	-0,22	-0,23	-0,24	-0,25	-0,28

Negatiivsed seosed näitavad seda, et Eesti äriühingute rahavoogude vähenemisel Venemaaga on riskiriikidega rahavood kasvanud. Pakistani, Guernsey, Briti Neitsisaared, Türgi, Albaania, Sri Lanka ja Jersey seosed on nõrgad ning maksete mahud on peamiselt jäänud samaks või veidi kasvanud aja jooksul. Maksete mahud Briti Neitsisaartega ja Guernseyga on läbivalt kaks aastat jäänud nulli ligidale ning osadel kuudel maksed täielikult puudusid. Tadžikistani, Kreeka, Rumeenia, Montenegro, Nigeeria, Põhja-Makedoonia ja Jordaania maksete mahud on kahe aasta jooksul peamiselt kasvanud, kuid osades kuudes on maksete mahud vähenenud. (vt tabel 4 ja 5)

Tabel 6. Maksete mahtude madala või sellest tugevama positiivse seosega korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	BY	HK	CN	AZ	GH	MU	SG	PH	CU
RU	0,97	0,80	0,74	0,57	0,48	0,43	0,35	0,32	0,30

Positiivsed seosed tähendab seda, et Eesti äriühingute rahavood nii Venemaale kui ka riskiriikidesse on aja jooksul vähenenud. Tabelist nähtub, et väga tugev seos on Valgevenega (0,97) ning madal seos Kuubaga (0,30). Kuuba puhul on maksete mahud kuude lõikes olnud läbivalt nullid ning vaid kahes kuus on olnud väikses mahus makseid. Filipiinide, Singapuri, Mauritiuse ja Ghana maksete mahud on 2022. aasta keskpaigast vähenema hakanud kuni aasta 2023 lõpuni. Hong Kongi, Hiina ja Aserbaidžani maksete mahud on kahe aasta jooksul vähenenud umbes kaks korda ning olnud püsivas langustrendis. (vt tabel 6)

Tabel 7. Maksete mahtude madala või sellest tugevama negatiivse seosega korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	BG	AM	TH	RS	UZ	KZ	BA	DE	KG	GE
RU	-0,30	-0,31	-0,36	-0,36	-0,36	-0,39	-0,43	-0,45	-0,60	-0,71

Valdav osa riskiriike on Aasias. Negatiivne seos viitab sellele, et Eesti äriühingute rahavoogude vähenemine Venemaale on kaasa toonud rahavoogude kasvu riskiriikidesse, mis võib viidata sellele, et need riigid on vahendajad. Bulgaaria, Armeenia, Tai, Serbia ja Usbekistani maksete mahud on kahe aasta jooksul kasvanud, samas on ka mitmeid kuid, kus mahud on hoopiski vähenenud. Kasahstani (-0,39) maksete mahud on aastal 2022 järsult kasvanud, kuid 2023. aasta alguseks on maksete mahud massiliselt vähenenud oma algsele tasemele aastal 2022. Bosnia ja Hertsegoviina ning Saksamaa maksed on

kasvutrendis, kuid osades kuudes on ka langusi. Kõrgõzstani ja Gruusia maksete mahtudes on näha pärast Vene-Ukraina sõja algust mitmekordset kasvu. (vt tabel 7)

2.2.2. Piiriüleste laekumiste mahtude korrelatsioonanalüüs

Järgnevalt analüüsitakse Eesti äriühingute piiriüleste laekumiste mahtusid Venemaa ja riskiriikidega läbi korrelatsioonikoefitsientide.

Tabel 8. Laekumiste mahtude nõrga või puuduva positiivse seosega korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	HK	MU	EG	LB	GE	AZ	UZ	PK	NG	JE
RU	0,29	0,27	0,25	0,23	0,22	0,22	0,20	0,18	0,18	0,16

Puuduva või nõrga positiivse seosega riskiriike on kokku 20, mille pärast ei mahu need ühte tabelisse ning mille jaoks on tehtud lisaks tabelile 8 ka tabel 9.

Tabel 9. Laekumiste mahtude nõrga või puuduva positiivse seosega korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	VG	SG	GH	CU	TR	KG	KR	AM	GR	LK
RU	0,16	0,16	0,14	0,14	0,14	0,10	0,08	0,07	0,06	0,01

Positiivne seos viitab sellele, et laekumised nendest riskiriikidest on aja jooksul vähenenud. Puuduv seos Sri Lankaga (0,01) on seotud sellega, et laekumiste mahud on kahe aasta jooksul olnud minimaalsed ning kasvu pole tekkinud. Laekumiste mahud Armeenias, Kreekast ja Lõuna Koreast, Türgist, Kuubalt, Ghanalt, Singapurist, Briti Neitsisaarelt, Jerseyt, Nigeeriast ja Pakistanist pole kahe aasta jooksul märkimisväärselt muutunud. Kuubalt ja Briti Neitsisaartelt laekumiste mahud olid kuude lõikes peamiselt nullid ning mõnel üksikul kuul veidi suuremad. Laekumiste mahud Kõrgõzstanist (0,10) on 2022. aasta lõpus ning 2023. aasta alguses mitmekordselt kasvanud, kuid 2023. aasta lõpuks langenud

sarnasele tasemele, mis oli aastal 2022. Ülejäänud nõrga positiivse seosega riskiriikide puhul on maksete mahud jäänud sama suureks või aja jooksul veidi vähenenud. (vt tabel 8 ja 9)

Tabel 10. Laekumiste mahtude korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	PH	RO	TJ	GG	KZ	RS	AL	SI	AE	JO	TH	DE
RU	0,00	-0,01	-0,06	-0,07	-0,11	-0,15	-0,15	-0,18	-0,20	-0,21	-0,24	-0,25

Negatiivsed koefitsiendid näitavad, et Eesti äriühingutele laekumised nendest riskiriikidest on suurenenud. Puuduva seosega Filipiinide (0,00) ja Rumeenia (-0,01) laekumiste mahud on kahe aastaga jäänud samaks ning hüppelist kasvu pole tekkinud. Laekumiste mahud Tadžikistanist (-0,06) ja Guernseyst (-0,07) pole kahe aasta jooksul muutnud ning osadel kuudel laekumised täielikult puudusid. Kasahstani (-0,11) ja Serbia (-0,15) laekumiste mahud on 2022. aasta keskpaigast mitme kordselt kasvanud, kuid 2023. aasta lõpuks jõudnud samale tasemele, mis oli 2022. aasta alguses. Ülejäänud riskiriikide laekumiste mahud on kahe aasta jooksul vähesel määral kasvanud. (vt tabel 10)

Tabel 11. Laekumiste mahtude korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	BA	ME	BY	CY	VN	MD	CN
RU	0,60	0,58	0,51	0,48	0,37	0,34	0,33

Venemaa ja riskiriikide vahel on keskmise tugevusega seoseid kolm ning madala tugevusega neli. Positiivsed seosed riskiriikidega näitavad seda, et laekumised antud riikidest on vähenenud. Hiina (0,33) laekumiste mahud kasvasid pärast Vene-Ukraina sõja algust mitmekordselt, kuid 2023. aasta teiseks pooleks on rahavood vähenenud. Moldova, Vietnami ja Küprose laekumiste mahud on kaks aastat olnud langustrendis. Valgevene,

Montenegro ning Bosnia ja Hertsegoviina laekumiste mahud on peamiselt langenud, kuid osades kuudes laekumiste mahud järsult hoopis kasvasid. (vt tabel 11)

Tabel 12. Laekumiste mahtude korrelatsioonikoefitsiendid Venemaa ja riskiriikide vahel (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	HR	LU	MK	MT	BG
RU	-0,30	-0,30	-0,32	-0,47	-0,71

Venemaa ja riskiriikide vahel on madala negatiivse seosega on neli riskiriiki ning tugeva negatiivse seosega üks riskiriik. Negatiivne seos näitab seda, et laekumised antud riskiriikidest on Eesti äriühingutele kasvanud, mis omakorda võib viidata asjaolule, et riike kasutatakse kui vahendajaid. Horvaatia, Luksemburgi ja Põhja-Makedoonia laekumiste mahud on peamiselt kasvanud, kuid osades kuudes laekumiste mahud on ka vähenenud. Maltast ja Bulgaariast laekumiste mahud on järsult kasvama hakanud 2022. aasta keskpaigast ning on siiani kasvutrendis. (vt tabel 12)

Eelnevates alapeatükkides (sh 2.2.1) kajastatud korrelatsioonikoefitsiendid on leitavad ka riskiriikide loetelus (vt lisa). Venemaa ja Iraani vahelised korrelatsioonitulemused on puudu, sest Eesti äriühingutel rahavood Iraani pankadega puuduvad. Eelnevates alapeatükkides koondatud korrelatsioonianalüüsi kasutatakse edasises töö tulemuste välja toomisel ja järelduste tegemisel. Tulemuste seostamisel ja järelduste tegemisel kasutatakse ka nõrga või puuduva seosega koefitsiente.

2.3. Analüüsi tulemused ja järeldused

Järgnevas alapeatükis tehakse järeldused eelneva analüüsi käigus tuvastatud madala ja sellest tugevamate korrelatsiooni seoste kohta ning antakse üldine hinnang ka nõrkadele seostele. Analüüsi tulemusi võrreldakse töö teooriaga ning saavutatakse töö eesmärk. Lõputöö eesmärk on välja selgitada Eesti äriühingute rahavood enne ja pärast EL-i kehtestatud sanktsioone Venemaale ning teha järeldused võimaliku sanktsioonidest kõrvalehoidmise kohta.

Analüüsi nähtub, et on hulk riskiriike, mille piiriüleste maksete mahtude korrelatsioonid Venemaaga olid nõrga või puuduva seosega (vt tabel 3, 4 ja 5). Neid riskiriike oli kokku 25, mis ei tähenda seda, et läbi nende riskiriikide ei või toimuda sanktsioonide rikkumisi. Nõrk seos võib esineda seetõttu, et riskiriike on töös palju ja Venemaa võib kasutada vahendajatena mitmeid riike korraga ehk rahavood ongi jagunenud riskiriikide vahel, mille tulemusel on seosed nõrgad. Puuduv või nõrk seos riskiriikidega viitab ka sellele, et maksete mahud nende riikidega pole kahe aasta jooksul oluliselt muutunud.

Analüüsi tulemusel on Eesti äriühingute maksete mahud Venemaale olnud madala või sellest tugema positiivse seosega kokku üheks riskiriigiga (vt tabel 6), milleks on Valgevene, Hong Kong, Hiina, Aserbaidžaan, Ghana, Mauritius, Singapur, Filipiinid ja Kuuba. Valgevenega on rahavood vähenenud peamiselt sellepärast, et Eestis olevad pangad lõpetasid koostöö Valgevene pankadega (vt lk 4). Singapuri, Hong Kongi ja Hiinaga maksete mahtude vähenemine on suure tõenäosusega seotud sellega, et need riigid vahendavad Venemaa päritoluga kaupasad EL-i (vt lk 19-20) ning lisaks on tõenäoline, et Venemaa isikud omavad riskiriikides pangakontosid eesmärgiga eirata sanktsioone ning olla rahvusvahelise maksesüsteemiga seotud (vt lk 15-16). Rahavoogude vähenemine Mauritiusele ja Filipiinidele on seotud sellega, et need riigid asuvad mittekoostöövalmis jurisdiktsioonides (vt lk 17). Aserbaidžaan ja Ghana puhul leidis RAB 2022. aasta uuringus, et maksete mahud nendesse riikidesse on kasvanud (vt lk 4-5) ning neid riike seostatakse sanktsioonidest hoidumisega. Tänapäevase uuringu tulemusel saab väita vastupidist: rahavood on kahe aasta jooksul nende riskiriikidega vähenenud, millel võib-olla mitu põhjust. Põhjuseks võib-olla nt uute sanktsioonipakettide vastuvõtmine (vt lk 13), et takistada sanktsioonidest hoidumist või asjaolu, et RAB uuring on sisendiks ka Eestis asuvatele pankadele, kes kontrollivad maksesüsteemides toimuvaid ülekandeid riskiriikidesse. Analüüsi tulemustest järeldub, et positiivne seos riskiriikidega on pigem hea näitaja ning viitab asjaolule, et uued sanktsioonipaketid on raskendanud sanktsioonide rikkumist ja seda potentsiaalselt vähendanud.

Madala ja sellest tugema negatiivse seosega riskiriike oli kümme (vt tabel 7), milleks on Bulgaaria, Armeenia, Tai, Serbia, Usbekistan, Kasahstan, Bosnia ja Hertsegoviina,

Saksamaa, Kõrgõzstan ja Gruusia. Enamik riskiriike asuvad Aasias, nt Gruusia, Kõrgõzstan, Kasahstan, Usbekistan, Tai ja Armeenia, mida seostatakse sanktsioonidest hoidumisega (vt lk 4-5) ning Venemaa MIR maksesüsteemiga, kuigi väidetavalt on osa nendest riikidest otsustanud mitte liituda MIR süsteemiga (vt lk 14-15). Samas on teada, et Venemaa isikud reisisid pärast EL-i sanktsioone naaberriikidesse, nt Kõrgõzstani või Usbekistani, et avada seal pangakontod ja olla rahvusvahelise finantsmaailmaga seotud (vt lk 15). Maksete mahtude kasvu selgitab asjaolu, et pärast sanktsioonide kehtestamist on kasvanud erinevate kaupade importimine riskiriikidesse, nt Gruusiasse imporditi jahte ja Usbekistani kloraadi ja elektrivalgusteid (vt lk 18), mida tehakse eesmärgiga varjata kauba Venemaa päritolu ning eksportida kaupa maailmaturgudele sh EL-i (vt lk 19-20). Bulgaariat, Serbiat ning Bosnia ja Hertsegoviinat on peetud transiitriikideks, mille kaudu Venemaale kaupasad imporditakse (vt lk 18-19), kuid maksete mahtude korrelatsioonianalüüsi tulemused viitavad pigem asjaolule, et nendest riikidest võidakse Eestisse importida Venemaa päritoluga kaupa.

Samas tuleb arvestada asjaoluga, et tegemist on EL-i lähipiirkonnas asuvate riikidega, mis võib hoopiski viidata sellele, et Eesti äriühingud on leidnud Venemaa kaupade asendamiseks uued tehingupartnerid. Täpsema hinnangu andmiseks peaks sisulisemalt analüüsima, milliseid kaupasad nendest riskiriikidest on Eestisse eksportima hakatud ning kui usutav on asjaolu, et nendes riikides teatud kaupasad toodetakse. Eesti äriühingute maksete mahtude kasvu Saksamaaga on keeruline üheselt selgitada, sest põhjuseid võib-olla mitmeid. Üks põhjus on uute tehingupartnerite leidmine Saksamaalt ja Venemaa kauba asendamine, kuid samas on Saksamaad peetud ka üheks vahendajaks (vt lk 5) ning küsimusi on tekitanud Saksamaa kodupankade filiaalide loomine FATF standarditele mittevastavatesse riikidesse (vt lk 17). Maksete mahtude suurenemine Saksamaale võib viidata sellele, et Saksamaa kodupangast tehakse omakorda ülekanne kodupanga filiaali, kus ei tõkestata sanktsioonide rikkumist (vt lk 17).

Korrelatsioonianalüüsi tulemusel on enamikel riskiriikidel nõrk või puuduv seos Venemaalt laekuvate maksetega (vt tabel 8, 9 ja 10). Neid riskiriike oli kokku 32, mis ei tähenda seda, et need riskiriigid ei või olla vahendajad Venemaale kauba importimiseks. Riskiriikide seas

on riigid, mis on saanud kajastust kui kauba vahendajad, maksesüsteemide pakkujad või riigid, milles asuvad Venemaa äriühingud, mille omandistruktuur pole läbipaistev. Lisaks on osadesse riskiriikidesse kasvanud järsult sanktsioneeritud sh sarnaste kaubakoodidega ning mitmeotstarbeliste kaupade import, mida eksporditakse edasi Venemaale (vt lk 18-19). Sarnaselt maksete mahtude korrelatsioonianalüüsi tulemustele on ka laekumiste mahtude tulemused nõrga seosega eelkõige sellepärast, et Venemaal on sanktsioneeritud kaupade vahendajad erinevates riskiriikides, mille pärast on Eesti äriühingutele laekuvad rahavood asendunud mitme erineva riskiriigiga. Lisaks eeltoodule võib seos riskiriikide ja Venemaa laekumiste vahel olla nõrk ka sellepärast, et riskiriigid on saanud nii palju meediakajastust ning RAB on jooksvalt andnud tagasisidet, milliseid riike eelkõige seostatakse sanktsioonide rikkumisega (vt lk 5-6). Lisaks on EL omakorda kehtestanud mitmeid sanktsioonipakette (vt lk 13) eesmärgiga takistada sanktsioonidest kõrvalehoidumist.

Eesti äriühingutele laekumise mahud on vähenenud seitsme riskiriigiga (vt tabel 11), millel on olnud madal või sellest tugevam positiivne seos Venemaa laekumistega. Riskiriikide hulka kuuluvad Bosnia ja Hertsegoviina, Montenegro, Valgevene, Küpros, Vietnam, Moldova ja Hiina. Valgevenega on rahavood vähenenud peamiselt sellepärast, et Eestis olevad pangad lõpetasid koostöö Valgevene pankadega (vt lk 4). Hiinalt ja Küprosel laekumised Eesti äriühingutele 2022. aasta esimeses pooles kasvasid, kuid mõlemat riskiriiki kajastati rahvusvahelises meedias kui sanktsioonidest kõrvalehoidmisele kaasaaitajaid (vt lk 5). Korrelatsioonianalüüsi tulemusel on seosed positiivsed, mis viitab sellele, et meediakajastus ning suure tõenäosusega ka EL-i uute sanktsioonipakettide vastuvõtmine on kahe aasta jooksul rahavoogude laekumisi vähendanud. Bosnia ja Hertsegoviinat, Montenegrot ja Moldovat on seostatud kui vahendajaid, kes Venemaale kaupasid impordivad (vt lk 18-19). Positiivne seos seejuures viitab sellele, et laekumised riskiriikidest on vähenenud ehk suure tõenäosusega on kehtestatud EL-i sanktsioonipaketid sanktsioonidest hoidumist vähendanud. Vietnami puhul on suure tõenäosusega laekumiste vähenemine seotud asjaoluga, et kaubamarsruut Eestist sinna oleks läbi Venemaa.

Madala ja tugevama negatiivse seosega riskiriike oli kokku viis (vt tabel 12), milleks on Horvaatia, Luksemburg, Põhja-Makedoonia, Malta ja Bulgaaria. Horvaatia, Bulgaaria ja

Põhja-Makedoonia on vahendajad, keda Venemaa on kasutanud sanktsioneeritud kaupade importimiseks (vt lk 18-19). Arvestades, et laekumised nendest riikidest on kasvanud, siis tõenäoliselt sinna müüdud kaubad võivad osaliselt edasi liikuda Venemaale. Samas tuleb arvestada ka sellega, et tegemist võib olla tavapärase kaubandusvoogude muutusega ja uute tehingupartnerite leidmisega, kuid täpsema hinnangu andmiseks peaks analüüsima kaubavoogusid nii Eestist riskiriikidesse kui ka sealt edasi Venemaale. Luksemburgist laekuvate maksete mahud on kasvanud juba 2022. aasta esimesel poolel (vt lk 5) ning negatiivne seos näitab, et laekumised Luksemburgist on siiani kasvanud. Laekumiste kasvamine Maltalt on autori hinnangul pigem suure riskiga arvestades asjaolu, et Malta on eelnevalt olnud FATF riskiriikide loetelus ning sinna registreeritud *offshore* ettevõtete omandistruktuur on läbipaistmatu (vt lk 17). Eeltoodud tingimused on ideaalsed, et Venemaa äriühingud saaksid tasuda sanktsioneeritud kaupade eest.

Eelnevalt võrreldi Eesti äriühingute piiriüleste maksete ja laekumiste mahte Venemaa ja riskiriikide korrelatsioonianalüüsi tulemusi töö teooriaga. Järgnevas osas koondatakse kokku Venemaa ja riskiriikide seose hindamise tulemused. Tabelis 13 on riskiriigid, millel on Venemaaga madal või sellest tugevam seos, eristatud on positiivne ja negatiivne seos.

Tabel 13. Riskiriikide jagunemine seoste tugevuste järgi Venemaa rahavoogudega (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	Madala või sellest tugevama seosega riskiriigid (maksete mahud)	Madala või sellest tugevama seosega riskiriigid (laekumiste mahud)
Positiivsed seosed	Valgevene, Hong Kong, Hiina, Aserbaidžaan, Ghana, Mauritius, Singapur, Filipiinid ja Kuuba.	Bosnia ja Hertsegoviina, Montenegro, Valgevene, Küpros, Vietnam, Moldova, Hiina.
Negatiivsed seosed	Bulgaaria, Armeenia, Tai, Serbia, Usbekistan, Kasahstan, Bosnia ja Hertsegoviina, Saksamaa, Kõrgõzstan ja Gruusia.	Horvaatia, Luksemburg, Põhja-Makedoonia, Malta ja Bulgaaria.

Töö üheks uurimisülesandeks oli teooria ja analüüsi tulemusel jõuda järeldusele, millised rahavood on kõige suurema tõenäosusega seotud Venemaaga. Eelnevas tabelis on kokku koondatud nii positiivse kui ka negatiivse seosega riskiriigid, millel oli Venemaaga madal või sellest tugevam seos.

Positiivne seos viitab sellele, et rahavood antud riskiriikidega on vähenenud, kuid mis ei kinnita seda, et sanktsioonidest hoidumist pole toimunud. Maksete mahtude vähenemist teooriaga sidudes võib järeldada, et suure tõenäosusega riskiriikide kajastamine transiitriikidena on toonud kaasa maksete vähenemise. Lisaks on suure tõenäosusega maksete vähenemist mõjutanud ka uute sanktsioonipakettide vastuvõtmine, mis on raskendanud sanktsioonidest hoidumist. Laekumiste mahtude vähenemist teooriaga sidudes on autor järeldanud, et suure tõenäosusega on uute sanktsioonipakettide ning riskiriikide kajastamine meedias transiitriikidena kaasa toonud laekumiste vähenemise. Järeldust kinnitab ka Hiina rahavoogude järsk kasv pärast Vene-Ukraina sõja algust, kuid 2023. aasta teises pooles rahavood vähenesid.

Maksete mahtude kasvamist teooriaga sidudes jõudis autor järeldusele, et enamik riskiriike asus Aasias, ehk piirkonnas, mida on seostatud sanktsioonidest hoidumisega. Lisaks on teada, et Venemaa isikud reisisid naaberriikidesse, nt Kõrgõzstani või Usbekistani, et avada seal pangakontosid. Eeltoodust tulenevalt võib maksete mahtude negatiivne seos riskiriikidega olla indikaatoriks, et tegemist on transiitriikidega, mille kaudu soetatakse Venemaa päritoluga kaupasad. Laekumiste mahtude kasvamist teooriaga sidudes jõudis autor järeldusele, et riskiriikidesse eksporditud kaubad võivad suure tõenäosusega edasi liikuda Venemaale. Suur osa positiivse seosega riskiriike on EL-i liikmesriigid ning kindlaid järeldusi ainuüksi rahavoogude analüüsimisel pole võimalik teha.

Tabel 14. Riskiriikide jagunemine seoste tugevuste järgi Venemaa rahavoogudega (Eesti Pank, 2024; autori koostatud)

	Nõrga või puuduva seosega riskiriigid (maksete mahud)	Nõrga või puuduva seosega riskiriigid (laekumiste mahud)
Positiivsed seosed	Araabia Ühendemiraadid, Moldova, Egiptus, Sloveenia, Küpros, Malta, Liibanon ja Lõuna-Korea.	Hong Kong, Mauritius, Egiptus, Liibanon, Gruusia, Aserbaidžaan, Usbekistan, Pakistan, Nigeeria, Jersey, Briti Neitsisaared, Singapur, Ghana, Kuuba, Türgi, Kõrgõzstan, Lõuna-Korea, Armeenia ja Kreeka.
Negatiivsed seosed	Pakistan, Guernsey, Briti Neitsisaared, Türgi, Albaania, Sri Lanka, Jersey, Tadžikistan, Kreeka, Rumeenia, Montenegro, Nigeeria, Põhja-Makedoonia ja Jordaania.	Tadžikistan, Guernsey, Kasahstan, Serbia, Albaania, Sloveenia, Araabia Ühendemiraadid, Jordaania, Tai ja Saksamaa.
Puuduv seos	Horvaatia, Luksemburg ja Vietnam.	Sri Lanka, Filipiinid ja Rumeenia.

Tabelist 14 nähtub mitmeid riskiriike, millel oli Venemaa rahavoogudega nõrk või puuduv seos. Puuduvad seosed tekkisid riskiriikidega, mille rahavood polnud kahe aasta jooksul muutunud ehk suure tõenäosusega pole tegemist transiitriikidega, vaid tavapärase kaubandusega. Samas ei tähenda see kindlasti seda, et neid riike ei võidaks kasutada sanktsioonide hoidumisel. Nii positiivse kui ka negatiivse nõrga seosega riskiriikide puhul tuleneb teostatud analüüsides kolm võimalust, miks seosed võivad olla nõrgad:

1. Nõrk seos võib esineda ka selle põhjusega, et kuna riskiriike on töös palju, siis kasutab Venemaa vahendajatena mitmeid riike korraga ehk rahavood on jagunenud riskiriikide vahel, mille tulemusel on ka seosed nõrgad.

2. Riskiriigid on saanud nii palju meediakajastust ning neid on seostatud sanktsioonidest hoidumisega, mis on sundinud riskiriike olukorda lahendama.
3. EL on kehtestanud uusi sanktsioonipakette, mille eesmärk on ka sanktsioonidest hoidumise vastu võitlemine ehk pikema aja jooksul rahavood on vähenenud võrreldes nt Rahapesu Andmebüroo (2022b) uuringuga.

Autori hinnangul peaks järgmistes töödes analüüsima kaubavoogude muutusi ning võrdlema tulemusi rahavoogude muutustega, et teha kindlad järeldused selle kohta, mis riigid on sanktsioone rikkunud ja millistel puhkudel on tegemist uute tehingupartnerite leidmisega. Sarnastest uuringutest on töös kirjutatud peatükis 1.2.2, kuid lõputöö autori teada ei ole suuremahulist rahavoogude ja kaubavoogude muutusi omavahel siiani veel võrreldud.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö on aktuaalne, sest sanktsioonide efektiivsuse suurendamiseks on kasulik teada, kuidas sanktsioonid Eesti äriühingute rahavoogusid mõjutavad ning milliseid möödahiilimise võimalusi kasutada võidakse. Lõputöös on püstitatud uurimisprobleem, kuidas sanktsioonid on mõjutanud Eesti äriühingute rahavoogusid? Uurimisprobleemi täpsustamiseks on koostatud uurimisküsimused, millised on EL-i kehtestatud sanktsioonid ning millistest riikidest on suurenenud maksete mahud Eesti äriühingutega pärast EL-i kehtestatud sanktsioone? Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti äriühingute rahavood enne ja pärast EL-i kehtestatud sanktsioone Venemaale ning teha järeldused võimaliku sanktsioonidest kõrvalehoidmise kohta.

Uurimisprobleemi lahendamiseks on lõputöö autor teooria osas kirjeldanud, kuidas sanktsioonid töötavad ning millist mõju erinevad sanktsiooniliigid võivad omada. Spetsiifilisemalt on käsitletud teooria osas ka EL-i kehtestatud sanktsioonide mõju rahavoogudele ning kaubandusele. Selleks et hinnata, kuidas EL-i sanktsioonid Eesti äriühingute rahavoogusid on mõjutanud analüüsis autor piiriüleste maksete ja laekumiste mahte.

Autor pöördus andmete saamiseks Eesti Panka. Andmete saamiseks sõlmiti konfidentsiaalsusleping kuna suur osa informatsioonist oli konfidentsiaalne. Lõputöö eesmärgi täitmiseks moodustati valim, mis põhines teoorias esile kerkinud riskiriikidest. Töös kasutati korrelatsioonanalüüsi, et välja selgitada, millised riskiriikide rahavood on asendanud Venemaa rahavood Eesti äriühingutega.

Analüüsi tulemusi võrreldi töö teooria osaga ning jõuti järeldusele, et mitmete riskiriikide puhul seosed olid nõrgad või puuduvad. Samas jõudis autor hinnangule, et kuna riskiriike on palju, siis nõrgad seosed võivad tekkida sellepärast, et üksik riigi rahavoogude muutus ei ole võrreldav Venemaa rahavoogude muutusega, kuid samas võib riskiriikide koondtulem anda hoopiski tugevama seose. Osa riskiriikide rahavoogude muutustest olid madala või sellest tugevama seosega Venemaa rahavoogudega. Positiivsete seoste puhul oli riskiriike, kellega Eesti äriühingute rahavood olid vähenenud, kuid samas varasemad uuringute

tulemused väitsid, et rahavood riskiriikidega on kasvanud, mis omakorda võib viidata sellele, et uute sanktsioonipakettide kehtestamine ning aktiivne meediakajastus riskiriikidest kui vahendajatest on olnud tulemuslik. Negatiivsed seosed üldjoontes tõid esile riskiriigid, mida on suure tõenäosusega vahendajatena kasutatud, kuid samas jäi üles ka küsimus, kas tegemist võib-olla hoopiski uute tehingupartneritega?

Uurimisülesannete täitmisel kogutud ja kaardistatud andmete ning kasutatud uurimismetoodikate ja andmete analüüsi tulemusel on jõutud järeldusele, et EL-i sanktsioonid on järsult vähendanud Eesti äriühingute rahavooge Venemaaga, kuid samal ajal on kasvanud rahavood osade riskiriikidega. Uurimis tulemuste ja teooria osa põhjal on keeruline teha kindlaid järeldusi, milliste riskiriikide puhul on tegemist sanktsioonide rikkumisega, sest ainuüksi rahavoogude hindamisel pole võimalik seostada tehingut kindla kauba liikumisega. Järgnevas loetelus on väljatoodud riskiriigid, mida suure tõenäosusega kasutati või kasutatakse siiani sanktsioonidest hoidumiseks: Valgevene, Hong Kong, Hiina, Aserbaidžaan, Ghana, Mauritius, Singapur, Filipiinid, Bulgaaria, Armeenia, Tai, Serbia, Usbekistan, Kasahstan, Bosnia ja Hertsegovina, Saksamaa, Kõrgõzstan, Gruusia, Montenegro, Küpros, Vietnam, Moldova, Horvaatia, Luksemburg, Põhja-Makedoonia ja Malta.

Käesolev töö keskendus rahavoogude analüüsimisele ning Venemaa ja riskiriikide omavaheliste seoste leidmisele ning nende hindamisele, mille põhjal ei saa kindlalt hinnata, kas rahavood viitavad sanktsioonide rikkumisele või mitte. Kindla hinnangu andmiseks tuleks lisaks rahavoogudele analüüsida ka riikide vahelist kaubandust ning mis kaubad riikide vahel liiguvad. Vastasel juhul võib ainuüksi rahavoogude analüüsi põhjal jõuda valele järeldusele. Eeltoodust tulenevalt oleks vajalik koostada lisaks rahavoogude analüüsile ka kaubavoogude analüüs, milles tasub hinnata Eesti äriühingute ja riskiriikide vahelist kaubandust ning kuidas riskiriikide kaubandus Venemaaga on muutunud. Seega saaks kokku panna omavahel kaks analüüsi, mille põhjal saab juba kindlalt väita, milliseid riskiriike kasutatakse vahendajatena, et sanktsioonidest hoiduda.

SUMMARY

The topic of the dissertation is „Estonian Businesses Cash Flow Analysis Before and After the Sanctions Imposed by European Union on Russia“.

The topic of the dissertation is relevant because in order to increase the effectiveness of sanctions, it is useful to know how sanctions affect the cash flows of Estonian businesses and which circumvention methods can be used. The research problem is posed as a question: How have the sanctions affected the cash flows of Estonian businesses?

The aim of the thesis is to identify the cash flows of Estonian companies before and after the imposition of EU sanctions on Russia and draw conclusions regarding potential evasion of sanctions.

The theoretical part of the thesis provides an overview of the nature, imposition, effectiveness, and effects on cash flows and trade of EU sanctions. The second chapter introduces the research methodology. Additionally, changes in cash flows are mapped and analyzed, conclusions and summaries are drawn based on the analysis, and proposals for further work are made.

As a result of the study, the author identifies countries most likely to be used as intermediaries to evade sanctions. The following risk countries were identified in the dissertation and are most likely to be associated as intermediaries to continue trade with Russia: Belarus, Hong Kong, China, Azerbaijan, Ghana, Mauritius, Singapore, Philippines, Bulgaria, Armenia, Thailand, Serbia, Uzbekistan, Kazakhstan, Bosnia and Herzegovina, Germany, Kyrgyzstan, Georgia, Montenegro, Cyprus, Vietnam, Moldova, Croatia, Luxembourg, North Macedonia, and Malta. As a recommendation, the author suggests examining changes in trade flows with risk countries in the future and linking the studies together to reach a conclusion about which countries contribute to evading sanctions.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Ahn, P. D., 2019. Economic Sanctions: Past, Present, and Future. *Georgetown Journal of International Affairs*, 20, pp. 126-132.

Alavi, M. Z., 2022. Russia-Ukraine Conflict: Sanctions and Effects on the World. *International Journal of Social Science and Economic Research*, 7(5), pp. 1312-1321.

Astrov, V., Teti, F., Scheckenhofer, L. & Semelet, C., 2024. *Russia's Economy on the Eve of the Second Anniversary of the War*. Viin: The Vienna Institute for International Economic Studies.

Asuero, A. G., Sayago, A. & González, A. G., 2006. The Correlation Coefficient: An Overview. *Critical Reviews in Analytical Chemistry*, 36(1), pp. 41-59.

Biersteker, T. J., 2010. Targeted sanctions and individual human rights. *International Journal*, 65(1), pp. 99-117.

Bioletta, N. & Botti, F., 2023. *Digitalisation and Geopolitics: Catalytic Forces in the (Future) International Monetary System*. 1. trükk. Rooma: Edizioni Nuova Cultura.

Chugh, A., 2022. What do sanctions help achieve? An expert explains. *World Economic Forum*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.weforum.org/agenda/2022/03/what-do-sanctions-help-achieve-an-expert-explains/> [Kasutatud 12.12.2023].

Chupilkin, M., Jaborcik, B. & Plekhanov, A., 2023. *The Eurasian roundabout: Trade flows into Russia through the Caucasus and Central Asia*. London: European Bank for Reconstruction and Development.

Cipriani, M., Goldberg, S. L. & Spada, L. G., 2023. Financial Sanctions, SWIFT, and the Architecture of the International Payment System. *Journal of Economic Perspectives*, 37(1), pp. 31-52.

Davies, G. N., 2020. Russia, the West and Sanctions. *Global Politics and Strategy*, 62(1), pp. 7-28.

Draper, K. A., 2004. The principles and application of qualitative research. *Proceedings of the Nutrition Society*, 63(4), pp. 641–646.

Eesti Pank, 2024. *Taotlus - Eesti äriühingute makstavate ja laekuvate piiriüleste maksete mahud riikide lõikes [E-kiri]* (07.03.2024).

Efing, M., Goldbach, S. & Nitsch, V., 2023. Freeze! Financial Sanctions and Bank Responses. *The Review of Financial Studies*, 36(11), pp. 4417-4459.

Erport, Y. & Fadlon, T., 2023. Economic Maneuvering: How States Evade Economic Sanctions. *Strategic Assessment: A Multidisciplinary Journal on National Security*, 26(2), pp. 90-109.

ERR, 2022a. *Ukraina välisminister: Venemaa on alustanud täiemõõdulist sõda.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608510776/ukraina-valisminister-venemaa-on-alustanud-taiemoodulist-soda> [Kasutatud 28.10.2023].

ERR, 2022b. *Suuremad pangad on praktiliselt kõik ülekanded Venemaaga lõpetanud.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608657298/suuremad-pangad-on-praktiliselt-koik-ulekanded-venemaaga-lopetanud> [Kasutatud 29.10.2023].

Euroopa Komisjon, 2024. *Sanctions adopted following Russia's military aggressions against Ukraine.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://finance.ec.europa.eu/eu-and->

[world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en?prefLang=et](https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en?prefLang=et) [Kasutatud 13.05.2024].

Euroopa Komisjon, 2023. *Overview of sanctions and related resources*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/overview-sanctions-and-related-resources_en?prefLang=et [Kasutatud 25.12.2023].

Euroopa Ülemkogu, 2024. *Venemaa täiemahulise sissetungist Ukrainasse ja Ukraina vastase agressioonisõja alguses on möödunud kaks aastat: EL võttis vastu 13. individuaalsete ja majanduslike sanktsioonide paketi*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/press/press-releases/2024/02/23/russia-two-years-after-the-full-scale-invasion-and-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-13th-package-of-individual-and-economic-sanctions/> [Kasutatud 25.02.2024].

Euroopa Ülemkogu, 2023a. *Eri liiki sanktsioonid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/sanctions/different-types/> [Kasutatud 19.12.2023].

Euroopa Ülemkogu, 2023b. *Kuidas ja millal võtab EL vastu sanktsioone*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/sanctions/> [Kasutatud 25.12.2023].

Euroopa Ülemkogu, 2023c. *ELi vastus Venemaa sissetungile Ukrainasse*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/eu-response-ukraine-invasion/> [Kasutatud 02.01.2024].

Financial Crimes Enforcement Network, 2023. *Trends in Bank Secrecy Act Data: Suspected Evasion of Russian Export Controls*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.fincen.gov/sites/default/files/shared/FTA_Russian_Export_Controls_FINAL_508.pdf [Kasutatud 29.10.2023].

Galtung, J., 1967. On the Effects of International Economic Sanctions: With Examples from the Case of Rhodesia. *World Politics*, 19(3), pp. 378-416.

Gordon, J., 2019. The Hidden Power of the New Economic Sanctions. *Current History*, 118(804), pp. 3-10.

Hanson, D. & Grimmer, M., 2007. The mix of qualitative and quantitative research in major marketing journals, 1993-2002. *European Journal of Marketing*, 41(1/2), pp. 58-70.

Heli, S., 2023. *Latest developments in Russian imports of sanctioned technology products*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.econstor.eu/handle/10419/280400> [Kasutatud 03.03.2024].

Heli, S., 2022. *Can Russia reorient its trade and financial flows?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.econstor.eu/handle/10419/266624> [Kasutatud 23.01.2024].

Home Office, 2022. *Travel bans version 9.0*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1118529/Travel_bans_guidance.pdf [Kasutatud 19.12.2023].

Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A. & Oegg, B., 2007. *Economic Sanctions RECONSIDERED*. 3. trükk. Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.

ISO, 2020. *Country Codes Collection*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:pub:PUB500001:en> [Kasutatud 16.03.2024].

Jakovleva, J., 2023. *Kuidas Vene-Ukraina sõda mõjutab Eesti ettevõtete tegevust M ja P Nurst, Meresuu SPA&Hotell ning Hanza Mechanics Tartu näitel*. *Bakalaureusetöö*. Tartu: Tartu Ülikool.

Johnston, P. M., 2014. Secondary Data Analysis: A Method of which the Time Has Come. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 3(3), pp. 619-626.

Joshi, S. & Mahmud, S. A., 2018. Unilateral and multilateral sanctions: A network approach. *Journal of Economic Behaviour & Organization*, 145, pp. 52-65.

Kaempfer, W. H. & Lowenberg, A. D., 1999. Unilateral Versus Multilateral International Sanctions: A Public Choice Perspective. *International Studies Quarterly*, 43(1), pp. 37-58.

Leavy, P., 2017. *Research Design. Quantitative, Qualitative, Mixed Methods, Arts-Based, and Community-Based Participatory Research Approaches*. New York: The Guilford Press.

Lind, A. D., Marchal, G. W. & Wathen, A. S., 2012. *Statistical techniques in business & economics*. 15. trükk. New York: McGraw-Hill Irwin.

Lukin, E., Leonidova, E., Shirokova, E., Rumyantsev, E. & Sidorov, M., 2023. Russian economy under sanctions (Case of the northwest of Russia). *National Accounting Review*, 5(2), pp. 145-158.

Meissner, K., 2023. Caught up by Geopolitics: Sanctions and the EU's Response to Russia's War Against Ukraine. *Economists' Voice*, pp. 1-9.

Mereminskaya, E., 2023. Eesti firma omaniku võrgustik varustab Venemaad keelatud kiipidega. *Äripäev*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.aripaev.ee/suur-lugu/2023/10/19/eesti-firma-omanik-varustab-venemaad-keelatud-kiipidega> [Kasutatud 29.10.2023].

O'Dwyer, M. L. & Bernauer, A. J., 2014. *Quantitative Research for the Qualitative Researcher*. Thousand Oaks: SAGE Publication Inc.

Pala, T., 2021. The Effectiveness of Economic Sanctions: A Literature Review. *The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 14(1), pp. 239-259.

Parts, K., 2023. *Sanktsioonide mõju puidutööstusele Eestis. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Prokopenko, A., 2023. *Coping with Technoogy Sanctions in the Russian Financial Sector*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/86860#> [Kasutatud 23.01.2024].

Põdramägi, T., 2015. *Rahvusvahelised sanktsioonid*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_4_2016_Rahvusvahelised-sanktsioonid.pdf [Kasutatud 19.12.2023].

Rahapesu Andmebüroo, 2022a. *Rahavood Venemaa ja Valgevene suunal on sõja tõttu järsult vähenenud*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fiu.ee/uudised/rahavood-venemaa-ja-valgevene-suunal-soja-tottu-jarsult-vahenenud> [Kasutatud 14.10.2023].

Rahapesu Andmebüroo, 2022b. *Muutused rahavoogudes ja finantssanktsiooni rakendamises pärast Vene-Ukraina sõja algust*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/uuringud?fbclid=IwAR3YM7jht2kswWvNp2TlnFfCv-hwxZPGQKhdTjhv3vmIy6OiJTAuOqXQxk#muutused-rahavoogude> [Kasutatud 29.10.2023].

Rahvusvahelise sanktsiooni seadus (2019) RT I, 19.03.2019, 11.

Sanction Scanner, 2022. *What is Sanction Check?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://sanctionsscanner.com/blog/what-is-sanction-check-22> [Kasutatud 19.12.2023].

Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A., 2009. *Research methods for business students*. 5. trükk. Edinburgh: Pearson Education Limited.

Schott, J. J., 2023. *Economic sanctions against Russia: How effective? How durable?* Washington: Peterson Institute for International Economics.

Selden, Z., 2010. Are Economic Sanctions Still a Valid Option? *Georgetown Journal of International Affairs*, 11(2), pp. 91-98.

Shukurulaevna, S. D., 2023. Role and impact of anti-russian sanctions on the economy of central Asian countries. *Journal of ethics and governance*, 3(5), pp. 1-5.

Skedsmo, B. S., 2023. *Navigating the Shadows: Russian Oil Destinations, the Dark Fleet, and Deceptive Shipping Practices post-2022*. Bakalaureusetöö. Trondheim: Norwegian University of Science and Technology.

Srinivas, S. P., 2022. *Can China's CIPS help Russia after its ban from SWIFT?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://research.nus.edu.sg/eai/wp-content/uploads/sites/2/2022/03/EAIC-47-20220304.pdf> [Kasutatud 23.01.2024].

State Secretariat for Economic Affairs, 2017. *Smart sanctions – targeted sanctions*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Aussenwirtschaftspolitik_Wirtschaftliche_Zusammenarbeit/Wirtschaftsbeziehungen/exportkontrollen-und-sanktionen/sanktionen-embargos/smart-sanctions--gezielte-sanktionen.html [Kasutatud 19.12.2023].

Statistikaamet, 2023. *VKK12: Kaupade eksport, import ja nende muutus riigi järgi (kuud) 2004M01 – 2024M01.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://andmed.stat.ee/et/statsql/majandus_valiskaubandus_kaupade_vk/VKK12 [Kasutatud 07.04.2024].

Swanson, A. R. & Holton, F. E., 2005. *Research in Organizations: Foundations and Methods in Inquiry.* San Fransisco: Berrett-Koehler Publishers.

Zeynal, R. A., 2019. The history of formation and development of economic sanctions in the system of international relations. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 5(10), pp. 89-93.

Talalajeva, V., 2023. *Majandussanktsioonide rakendamisel tekkinud probleemid ja võimalikud lahendused Narva maantee tollipunkti näitel. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Taran, S., 2022. *Strengthening the impact of EU sanctions against Russian aggression in Ukraine.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.epc.eu/content/PDF/2022/Strengthening_the_impact_of_EU_sanctions_DP.pdf [Kasutatud 10.03.2024].

Vabariigi Valitsus, 2022. *Valitsuse erakorraline pressikonverents, 25. veebruar 2022.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://valitsus.ee/uudised/valitsuse-erakorraline-pressikonverents-25-veebruar-2022> [Kasutatud 28.10.2023].

Lisa. Riskiriigid ning analüüside koefitsiendid

Alljärgnevasse tabelisse on koondatud lõputöös esile kerkinud riigid, mida kõige rohkem seostatakse sanktsioonidest kõrvalehoidmisega. Sulgudesse on lisatud riikide koodid, mis on määratud rahvusvahelise standardi ISO 3166-1 riikide ja territooriumide kahetäheliste koodide tabeli alusel, kuna Eesti Pangalt saadud andmed olid riigi koodide järgi filtreeritud. Algses riskiriikide loetelus oli lisaks Kosovo, kuid Kosovo puhul ISO 3166-1 standard annab Serbia riigi koodi ehk kaks riiki on üheks kokku pandud.

Riskiriikide korrelatsioonanalüüsi tulemused Venemaa piiriüleste maksete mahtudega on lisatud teise ja kolmandasse tulpa vastavalt laekumiste mahtude tulemused ja maksete mahtude tulemused.

Tabel. Riskiriigid ning analüüside koefitsiendid (Lõputöö lk 4–6 ja 16–22; Eesti Pank, 2024; ISO, 2020; autori koostatud)

Riskiriigid	Laekuvate maksete korrelatsioonikoefitsient Venemaaga	Makstavate maksete korrelatsioonikoefitsient Venemaaga
Albaania (AL)	-0,15	-0,11
Araabia Ühendemiraadid (AE)	-0,20	0,25
Armeenia (AM)	0,07	-0,31
Aserbaidžaan (AZ)	0,22	0,57
Bosnia ja Hertsegoviina (BA)	0,60	-0,43
Briti Neitsisaared (VG)	0,16	-0,10
Bulgaaria (BG)	-0,71	-0,30
Egiptus (EG)	0,25	0,15
Filipiinid (PH)	0,00	0,32
Ghana (GH)	0,14	0,48

Gruusia (GE)	0,22	-0,71
Guernsey (GG)	-0,07	-0,09
Hiina (CN)	0,33	0,74
Hong Kong (HK)	0,29	0,80
Horvaatia (HR)	-0,30	0,01
Iraan (IR)	-	-
Jersey (JE)	0,16	-0,15
Jordaania (JO)	-0,21	-0,28
Kasahstan (KZ)	-0,11	-0,39
Kreeka (GR)	0,06	-0,18
Kuuba (CU)	0,14	0,30
Kõrgõzstan (KG)	0,10	-0,60
Küpros (CY)	0,48	0,10
Liibanon (LB)	0,23	0,04
Luksemburg (LU)	-0,30	0,01
Lõuna Korea (KR)	0,01	0,03
Malta (MT)	-0,47	0,07
Mauritius (MU)	0,27	0,43
Moldova (MD)	0,34	0,24
Montenegro (ME)	0,58	-0,23
Nigeeria (NG)	0,18	-0,24
Pakistan (PK)	0,18	-0,05
Põhja-Makedoonia (MK)	-0,32	-0,25
Rumeenia (RO)	-0,01	-0,22

Saksamaa (DE)	-0,25	-0,45
Serbia (RS)	-0,15	-0,36
Singapur (SG)	0,16	0,35
Sloveenia (SI)	-0,18	0,13
Sri Lanka (LK)	0,01	-0,11
Tadžikistan (TJ)	-0,06	-0,16
Tai (TH)	-0,24	-0,36
Türgi (TR)	0,14	-0,10
Usbekistan (UZ)	0,20	-0,36
Valgevene (BY)	0,51	0,97
Vietnam (VN)	0,37	0,01